

TÜRK DÜNYASI SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRASLARI ENVANTER ÇALIŞMASI

İnceleme
Araştırma
Dizisi

YAYIN NO: 26

TÜRK DÜNYASI SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRASLARI ENVANTER ÇALIŞMASI

Ahmet Yesevi Üniversitesi Avrasya Çalışmaları Grubu

Editör

Dr. Murat Yılmaz

Yayın Koordinatörü

Halil Ulusoy

Redaksiyon

Şehnaz Burhaneddin Ünal • M. Kürşat Birinci

Çeviri

Yasemin Vaudable (İngilizce)

Yılmaz, Murat

Türk Dünyası Somut Olmayan Kültürel Mirasları Envanter Çalışması / Murat Yılmaz.

– Ankara : Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi, 2014

144 s. ; 19x27 cm. – (Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi
inceleme-araştırma dizisi ; yayın no: 26)

ISBN: 978-9944-237-30-7

1. Türk kültürü – Envanterler 2. Türk dünyası – Envanterler

306.0899435

Tasarım-Baskı

SFN Televizyon Tanıtım Tasarım

Yayıncılık Ltd. Şti.

Tel: 0312 472 37 73-74

www.sfn.com.tr

Baskı Tarihi: **Temmuz 2015**

©Ahmet Yesevi Üniversitesi Mütevelli Heyet Başkanlığı

TÜRKSOY Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı

Ferit Recai Ertuğrul Caddesi No: 8 Or-An / ANKARA

Tel: 0312 491 01 00 (pbx) • Faks: 0312 491 01 11

www.turksoy.org.tr

Ahmet Yesevi Üniversitesi Mütevelli Heyet Başkanlığı

Taşkent Cad. Şehit H. Temel Kuşuoğlu Sok. No: 30 06490 Bahçelievler / ANKARA

Tel: 0312 216 06 00 • Faks: 0312 216 06 09

www.ayu.edu.tr • yayinlar@yesevi.edu.tr

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ / Prof. Dr. Musa Yıldız	6
I. BÖLÜM	
UNESCO'YA DAHİL EDİLMİŞ TÜRK DÜNYASI SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRASLARI	
AZERBAYCAN	11
Azerbaycan Mugamı	12
Azerbaycan'ın Âşıklık Sanatı	14
Tar: Çekme Telli, Uzun Saplı Çalgının Yapımı ve Çalma Sanatı	15
Azerbaycan Geleneksel Halı Dokuma Sanatı	16
Çavgan: Azerbaycan'ın Karabağ Bölgesine Özgü Geleneksel Atçılık Oyunu	18
Kelagay-İpek Başörtüsü: Geleneksel El Sanatı	19
KAZAKİSTAN	21
Geleneksel Dombra Ezgisi	22
KIRGIZİSTAN	25
Akınlar: Kırgız Ozanları	26
Ala-Kıyız ve Şırdak: Geleneksel Kırgız Keçe Halısı	27
Üç Bölümlü Kırgız Destanı: Manas, Semetey ve Seytek	28
ÖZBEKİSTAN	31
Baysun İlçesi	32
Katta Aşula	34
Askiya: Atışma Sanatı	35
TÜRKİYE	37
Meddahlık Geleneği	38
Mevlevî Semâ Törenleri	39
Âşıklık Geleneği	40
Karagöz	42
Geleneksel Sohbet Toplantıları	43
Kırkpınar Yağlı Güreş Festivali	44
Alevi-Bektaşî Ritüeli: Semah	45
Tören Keşkeği Geleneği	46
Mesir Macunu Festivali	47
Kahve Kültürü	48
Ebru Sanatı	49
SAHA YAKUT (RUSYA FEDERASYONU)	51
Olonho Yakut Destanı	52
ORTAK DEĞERLER	55
Şaşmakam: Müzik Geleneği	56
Nevruz	57
Yurt	58

II. BÖLÜM**UNESCO'YA ADAY TÜRK DÜNYASI SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRASLARI**

AZERBAJYCAN	63
Tapmacalar-Bilmeceler: Sözlü Gelenekler ve Anlatımlar	64
Balaban: Gösteri Sanatları	65
Lahiç bölgesi: El Sanatları Geleneği	66
Şebeke: El Sanatları Geleneği	67
Taş İşleme: El Sanatları Geleneği	68
Dolma: Doğa ve Evrenle İlgili Bilgi ve Uygulamalar	69
Lavaş: Doğa ve Evrenle İlgili Bilgi ve Uygulamalar	70
Şekerbura ve Şorgoğalı: Doğa ve Evrenle İlgili Bilgi ve Uygulamalar	71
KAZAKİSTAN	73
Şeşendik Sözder: Sözlü Gelenekler ve Anlatımlar	74
Kız Kuu: Gösteri Sanatları	75
Konak Kade: Toplumsal Uygulamalar, Ritüeller ve Şölenler	76
Kimeşek: El Sanatları Geleneği	77
KIRGIZİSTAN	79
Akıynek-Aytışuu: Gösteri Sanatları	80
Kırkın Çıgaruu: Toplumsal Uygulamalar, Ritüeller ve Şölenler	82
Kalpak: El Sanatları Geleneği	83
ÖZBEKİSTAN	85
Alla-Ninni: Sözlü Gelenekler ve Anlatımlar	86
Yar-Yar: Gösteri Sanatları	87
Beşik: El Sanatları Geleneği	90
Sumalak: Doğa ve Evrenle İlgili Bilgi ve Uygulamalar	91
TÜRKİYE	93
Kemençe: Gösteri Sanatı	94
On İki Hayvanlı Türk Takvimi: Doğa ve Evrenle İlgili Bilgi ve Uygulamalar	95
Akıtma Süslemeli Kınık (Bilecik) Çömlekçiliği: El Sanatları Geleneği	96
Çiğdem Pilavı: Toplumsal Uygulamalar, Ritüeller ve Şölenler	97
TÜRKMENİSTAN	99
Bağsılık Geleneği: Gösteri Sanatları	100
Bedev Bayramı-Akhal Teke Atları: Toplumsal Uygulamalar, Ritüeller ve Şölenler	101
Şaysep-Türkmen Gelin Takısı: El Sanatları Geleneği	102
Semeni: Doğa ve Evrenle İlgili Bilgi ve Uygulamalar	103
ALTAY (RUSYA FEDERASYONU)	105
Tabışkak Oyun: Sözlü Gelenekler ve Anlatımlar	106
El Oyun Bayramı: Gösteri Sanatları	107

BAŞKURDİSTAN (RUSYA FEDERASYONU).....	109
Ural-Batır Destanı: Sözlü Gelenekler ve Anlatımlar.....	110
Kuray: Gösteri Sanatları.....	111
Sabantoy Bayramı: Toplumsal Uygulamalar, Ritüeller ve Şölenler.....	112
GAGAVUZ YERİ (MOLDOVA).....	115
Horu: Gösteri Sanatları.....	116
Haderlez: Toplumsal Uygulamalar, Ritüeller ve Şölenler.....	117
İmece: Doğa ve Evrenle İlgili Bilgi ve Uygulamalar.....	119
HAKAS (RUSYA FEDERASYONU).....	121
Tun Payram: Toplumsal Uygulamalar, Ritüeller ve Şölenler.....	122
Pogo: El Sanatları Geleneği.....	123
KUZEY KIBRIS TÜRK CUMHURİYETİ	125
Mani: Sözlü Gelenekler ve Anlatımlar.....	126
Zeytin Yaprağı ile Tütünme: Toplumsal Uygulamalar, Ritüeller ve Şölenler.....	127
Sele-Sesta Yapımı: El Sanatları Geleneği.....	128
Hellim Peyniri: Doğa ve Evrenle İlgili Bilgi ve Uygulamalar.....	129
SAHA YAKUT (RUSYA FEDERASYONU).....	131
Isıah Bayramı: Toplumsal Uygulamalar, Ritüeller ve Şölenler.....	132
Çoron: Doğa ve Evrenle İlgili Bilgi ve Uygulamalar.....	133
TATARİSTAN (RUSYA FEDERASYONU).....	135
Kubız: Gösteri Sanatları.....	136
Sabantoy: Toplumsal Uygulamalar, Ritüeller ve Şölenler.....	137
Dericilik: El Sanatları Geleneği.....	138
TIVA (RUSYA FEDERASYONU).....	141
Hüreş: Toplumsal Uygulamalar, Ritüeller ve Şölenler.....	142
Şagaa Bayramı: Toplumsal Uygulamalar, Ritüeller ve Şölenler.....	143
KAYNAKLAR	144

Türk Dünyasının Somut Olmayan Kültürel Mirası dendiğinde, Türkistan'ın Piri Hoca Ahmet Yesevi Hazretlerinin Dîvân-ı Hikmet'i aklıma gelmektedir. Hoca Ahmet Yesevi Hazretlerinin dergâhının bulunduğu Türkistan şehrinde, bir yıla yakın süren Türkiye tarafı rektörlüğü görevim sırasında Hz. Pîr'in Hikmetlerinin dokuz yüz yıl önce söylenen sözlerden ibaret olmadığını, Kazak halkının bugünkü yaşantısının her alanında canlı bir şekilde sürdürüldüğünü müşahede ettim. Bu olgudan hareketle Hoca Ahmet Yesevi'nin esas hikmetinin, Türk-İslam geleneğinin, örfünün, ananelerinin devam ettirilmesinde, zengin kültürel mirasın korunmasında ve yaşatılmasında yol göstericiliği olduğu söylenebilir.

Türkistan tecrübesi, aynı zamanda Türk Dünyasının kültürel bağlarının ne kadar köklü ve sarsılmaz olduğunu idrak etmeme vesile olmuştur. Türk halklarının gönül birlikteliğinin tesisinde Hoca Ahmet Yesevi gibi gönül mimarlarımızın ektiği tohumlar temel oluşturur. Bunun yanında doğumdan düğüne, evlilikten ölüm merasimine kadar toplumsal hayatın tüm süreçlerindeki uygulamalar, Anadolu'dan Kaşgar'a; Urallar'dan Ho-

rasan'a pek çok Türk-İslam coğrafyasında birbirine benzer. Halk kültürü olarak adlandırılan ve daha geniş anlamıyla somut olmayan kültür, Türk Dünyasının en zengin olduğu alandır. Yesevi Hazretleri gibi gönül mimarlarımızın koydukları temel üzerinde yükselen Türk Dünyası medeniyeti; sözlü kültür ürünleri, geleneksel bayramlar, ritüeller ile iç içe geçirek yüzyıllardır yaşayan somut olmayan kültürel miras hazinesini ortaya çıkarmıştır.

Hoca Ahmet Yesevi adını taşıyan Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesinin kuruluş amaçlarının başında Türk halkları arasındaki kültürel bağların güçlendirilmesi hedefi gelir. Bu hedef doğrultusunda kendi millî ve manevi değerlerini iyi bilen, dünyaya açık ve rekabet edebilen, bilgi ve irfanla donanımlı nesiller yetiştirmek temel görevimizdir. "Türk Dünyası Somut Olmayan Kültürel Mirasları" başlıklı bu raporun Türk-İslam medeniyetinin manevi hazineleriyle tanışmamıza imkân sağlayacağı, daha kapsamlı çalışmalara ilham vereceği, bilim ve toplum hayatına katkıda bulunacağı inancımınla faydalı olmasını dilerim..

Prof. Dr. Musa Yıldız

Ahmet Yesevi Üniversitesi
Mütevelli Heyet Başkanı

UNESCO'YA DAHİL EDİLMİŞ TÜRK DÜNYASI SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRASLARI

I. BÖLÜM

- Azerbaycan
- Kazakistan
- Kırgızistan
- Özbekistan
- Türkiye
- Saha Yakut (Rusya Federasyonu)
- Ortak Değerler

UNESCO'YA DAHİL EDİLMİŞ
TÜRK DÜNYASI SOMUT OLMAYAN
KÜLTÜREL MİRASLARI

AZERBAJYCAN

I

- ◊ Azerbaycan Muğamı
- ◊ Azerbaycan'ın Âşıklık Sanatı
- ◊ Azerbaycan Geleneksel Halı Dokuma Sanatı
- ◊ Tar: Çekme Telli, Uzun Saplı Çalgının Yapımı ve Çalma Sanatı
- ◊ Çavğan: Azerbaycan'ın Karabağ Bölgesine Özgü Geleneksel Atçılık Oyunu
- ◊ Kelağay- İpek Başörtüsü: Geleneksel El Sanatı

AZERBAIJAN MUGAMI

Azerbaycan Mugamı doğaçlama tekniğinin büyük ölçüde hâkim olduğu bir müzik formudur. Köklü bir geçmişi olan Mugam sanatı, geleneksel olarak ozanlar tarafından icra edilir. Mugamın en önemli özelliği ise halk tarafından sevilen ezgi, ritim ve yorum tarzlarından oluşmasının ötesinde ülkenin hemen her yerinde icra ediliyor olmasıdır.

Âdeta Azerbaycan tarihinin simgesi hâline gelmiş olan Mugam sanatı, Azerbaycan halkının Persler, Ermeniler, Gürcüler ve Türk halkları ile ortak tarihlerinin izlerini taşımaktadır. Nitekim, Mugam sanatında da Irak "Maqam'ı", Pers "Radifi" ve Türk Makamlarında görülen özellikler mevcuttur. Eskiden geleneksel toy, düğün ve çeşitli meclislerde ve özel günlerde icra edilen Mugam sanatı, aynı zamanda "ta'zie" veya "şabih" olarak bilinen dinî törenleri yöneten kişiler ve Sufiler tarafından da icra edilirdi. Mugam sanatçıları, resmî ve gayriresmî yarışmalara katılarak ülke çapında isimlerini duyururlardı.

Bu müzik türünde bir erkek veya kadın şarkıcıya tar, dört telli kemençe ve geniş çaplı tef gibi geleneksel enstrümanlar çalan müzisyenler eşlik ederler. Mugam sanatının sabit bir formu yoktur. Mugamın tüm çeşitliliği ve renkliliği her ustanın öğrencisine aktardığı, kendine özgü bir ifade tarzı olmasından kaynaklanır.

Günümüzde Mugam, gerek Avrupa ve Batı kültürünün etkisi gerekse çağdaş ustaların sanatlarını genç nesillere aktarma biçimlerinin değişmesi nedeniyle estetik ve ifadesel anlamda bazı özelliklerini kaybetmiştir.

Azerbaycan Mugamı, 2008 yılında UNESCO İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirasının Temsili Listesi'ne kaydedilmiştir.

AZERBAJCAN'IN ÂŞIKLIK SANATI

Azerbaycan'da geçmişten bugüne sürdürülen âşıklık sanatı; şiir, ozanlık, dans, vokal ve enstrümental müziğin bir arada kullanıldığı ve Azerbaycan kültürünün simgesi olarak bilinen geleneksel bir sanattır. Çekme telli bir çalgı olan saz'ın kullanıldığı âşıklık sanatının klasik repertuarı 200 şarkıdan oluşur. Bunun yanı sıra, âşıklık sanatı, destan olarak da bilinen, 150 müzikli edebiyat, çeşitli geleneksel formlarda yazılmış yaklaşık 2000 şiir ve birçok öyküyü de kapsar. Bu geleneğin günlük hayata yansımada kullanılan çalgılar açısından farklılıklar gözlemlense de bunların hepsi ortak bir dil, sanat ve tarihin birer parçasıdır. Âşıklar, tüm Kafkasya bölgesinde düğünlere ve çeşitli kutlamalara katılmanın yanı sıra çağdaş müzik öğeleri ile harmanladıkları klasik repertuarlarını gerek sahneye çıkararak verdikleri konserlerde gerekse radyo ve televizyonda yayınlanan programlarda icra ederler. Âşıklık geleneği, Azerbaycan'ın ulusal kimliğinin bir simgesi olmanın ötesinde, aynı zamanda Azerbaycan dilinin, edebiyatının ve müziğinin koruyucusu olarak da kabul edilir. Halkın ortak bilincini temsil etmelerinden dolayı âşıklar, ayrıca kültürlerarası diyaloga da önemli ölçüde katkıda bulunurlar: Kürtler, Lezgiler, Talişler, Tatlar ve Azerbaycan'da yaşayan diğer etnik gruplar da âşıklık sanatını ve âşıkların şiirlerini icra ederek bu şiir ve şarkıların tüm bölgede tanınmasını sağlamaktadırlar. Azerbaycan Âşıklık Sanatı, 2009 yılında UNESCO İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirasının Temsili Listesi'ne kaydedirilmiştir.

TAR: ÇEKME TELLİ, UZUN SAPLI ÇALGININ YAPIMI VE ÇALMA SANATI

Tar, Azerbaycan'da yaşayan çeşitli topluluklar tarafından yapılan ve çalınan geleneksel bir müzik enstrümanıdır. Tar, ustalar tarafından çıraklarına öğretilir ve çoğunlukla aile içinde nesilden nesile aktarılır. Tar'ın imalatında kullanılan malzemenin özenle seçilmesi gerekir. Gövdesi dut ağacından, sapı ceviz ağacından ve burguları da armut ağacından yapılır. Ustalar, çeşitli aletler kullanarak ilk önce sekiz şeklindeki içi boş gövdeyi hazırlarlar. Bu gövdenin üzerine daha sonra öküzün kalp zarı gerilir. Bunun ardından gövdeye, üzerinde perdelerin bulunduğu sap takılır. Son olarak metal teller eklenir ve Tar'ın gövdesi sedef ile kaplanır. Enstrümanı çalan sanatçılar Tar'ı yatay bir şekilde göğüslerine yaslar ve tellerini bir mızrapla çekerler. Tar'ı çalmanın çeşitli teknikleri vardır. Enstrümanın sesine renk ve derinlik kazandırmak üzere kullanılan bu tekniklerden bir tanesi tril tekniğidir. Tar çalan sanatçılar, içinde yaşadıkları topluluktaki gençlere bu sanata anlatarak ve göstererek öğretirler. Tar, gerek imalatı gerekse icrası itibarıyla Azerbaycan halkının kültürel kimliğinin oluşumunda önemli bir gelenek unsurudur.

Tar, 2012 yılında UNESCO İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirasının Temsili Listesi'ne kaydettirilmiştir.

AZERBAJYAN GELENEKSEL HALI DOKUMA SANATI

Azerbaycan halısı ve kilimi, Azerbaycan'ın önde gelen geleneksel el sanatlarından birisidir. Çeşitli boyutlarda imal edilen bu halı ve sumak adıyla da bilinen kilimler, Azerbaycan'ın değişik bölgelerine özgü motiflerle bezenmiştir. Halı dokumacılığı nesilden nesile aktarılan bir aile geleneğidir. Erkekler koyunları, bahar ve sonbahar mevsimlerinde kırpar. Kadınlar ise bahar, yaz ve sonbahar mevsimlerinde koyunlardan elde edilen yünü eğirirler ve doğadan topladıkları bitkilerden ürettikleri boyalar ile çeşitli renklere boyarlar. Dokuma işleminin kendisi ise yine kadınlar tarafından kışın yapılır. Genç kızlar ve gelinler, anneleri, anneanneleri ve kayınvalidelerinden halının nasıl dokunduğunu öğrenirler. Halılar; yatay veya dikey konumdaki dokuma tezgâhlarında, yün, pamuk veya ipekten yapılmış rengârenk iplikler kullanılarak dokunur. Halı dokumasında kullanılan teknikler, sumak ve kilim dokumasında kullanılanlardan farklıdır: Halı dokumasında, dokuma tezgâhındaki iplerin üzerine düğümler atılır, sumak ve kilim dokumasında ise dokuma tezgâhındaki çözgü iplerinin arasından varangelen geçirilir ve bu şekilde dokunur. Dokuması tamamlanan bir halıyı tezgâhtan ayırma işlemi ise başlı başına bir seremonidir. Azerbaycan'da halı dokuma sanatı, yerli halkın gelenek ve göreneklerini yansıtır. Halı dokuma sanatında kullanılan tasarım ve motifler ise halının kullanım alanları ile yakından bağlantılıdır. Genç kızlar bu halıların üzerinde oturup fal bakar ve Nevruz'da geleneksel şarkılar söylerler. Bu halıların kullanımı, evlerin döşeme ve süslemesinde çok yaygındır. Ayrıca; hastalık, düğün, doğum ve yas töreni gibi hayatın önemli anları için de özel olarak dokunan halılar vardır.

Azerbaycan Geleneksel Halı Dokuma Sanatı, 2010 yılında UNESCO İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirasının Temsili Listesi'ne kaydettirilmiştir.

ÇAVGAN: AZERBAYCAN'IN KARABAĞ BÖLGESİNE ÖZGÜ GELENEKSEL ATÇILIK OYUNU

Çavgan; düz, çayırılık alanda, at üstünde oynanan geleneksel bir oyundur. Bu oyunda, Karabağ atlarına binmiş beşer kişilik iki takım karşı karşıya gelir. Beş oyuncunun ikisi sahanın arka kısmında, üçü ise ön kısmında oynar. Oyun sahanın ortasında başlar ve oyuncular ellerindeki ahşap kroket sopalarını kullanarak deri veya ahşaptan yapılmış küçük topu rakip takımın kalesine atmaya çalışırlar. Oyun oynanırken bir yandan da Janghi adı verilen geleneksel halk müziği çalınır. Çavgan oyuncularının ve antrenörlerinin tümü erkektir ve ülkenin en iyi binicileridirler. Oyuncuların geleneksel kıyafeti ise astragandan yapılmış büyük bir kalpak, yüksek belli, dar ve uzun bir palto, özel yapım pantolon, çorap ve ayakkabılardan oluşur. Her yaşta izleyici, tuttuğu takımı desteklemek üzere bu oyunu seyretmeye gelir. Çavgan oyunu, göçebe kültürün köklü bir geleneği olmakla birlikte atın da günlük hayatın bir parçası olduğunun en önemli örneklerinden biridir. Çavgan'ın kuralları, gerektirdiği beceriler ve teknikler ise oyunu öğrenmek isteyenlere toplu hâlde yapılan antrenmanlarda deneyimli oyuncular tarafından öğretilir. Ancak, günümüzde gençlerin bu oyuna duydukları ilginin azalması, şehirleşme ve göç gibi etkenlerin yol açtığı oyuncu, antrenör ve Karabağ atlarının sayısındaki azalma nedeniyle Çavgan oyunu ne yazık ki eskisi kadar rağbet görmemektedir.

Çavgan, 2013 yılında UNESCO İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirasının Temsili Listesine kaydedilmiştir.

KELAGAY-İPEK BAŞÖRTÜSÜ: GELENEKSEL EL SANATI

İpek Yolu üzerindeki ülkelerin geleneksel el sanatlarından biri olan ipek başörtüsü yapımı, Azerbaycan'ın iki şehri Şeki ve Basgal'da hâlen sürdürülmektedir. "Kelagay" adı verilen bu ipek başörtülerinin üretimi; dokuma, boyama ve ahşap kalıplarla baskı tekniği kullanılarak yapılan süsleme gibi çeşitli aşamalardan oluşmaktadır. İpeğin dokuma aşamasından önce ipek böceği üreticilerinden ince ipek iplik seçilir. Dokuma tezgâhında kumaş hâline getirilen ipek daha sonra kaynatılır ve kare kumaş parçaları hâlinde kesilmek üzere kurutulur. İpeği dokuyan ustalar daha sonra bu kumaş parçalarını bitkilerden üretilen boyalar kullanarak muhtelif renklere boyarlar. Son olarak ahşaptan yapılmış ve üzerine reçine, parafin ve katı yağ sürülmüş çeşitli şekillerdeki baskı kalıplarını, değişik renkte boyalara batırdıktan sonra kumaşa uygularlar. Bu başörtülerinin renkleri başlı başına bir anlam ifade eder. Düğün veya cenaze törenlerinde takılacak başörtülerinin belirli renkleri vardır. Kelagay el sanatı, nesilden nesile usta-çırak ilişkisine dayalı bir şekilde aktarılır. Gerçekten de her ailenin kendine özgü bir tarzı, motifleri ve süslemeleri vardır. Hem bir kültürel kimliğin hem bir dinî geleneğin ifadesi olan Kelagay'ın gerek yapımı gerekse kullanımı, kadının toplum içindeki konumu ile birlikte Azerbaycan halkının da birlik ve beraberliğini güçlendiren bir sosyal dayanışma simgesidir.

Kelagay, 2014 yılında UNESCO İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirasının Temsili Listesi'ne kaydedirilmiştir.

UNESCO'YA DAHİL EDİLMİŞ
TÜRK DÜNYASI SOMUT OLMAYAN
KÜLTÜREL MİRASLARI

KAZAKİSTAN

2

↳ Geleneksel Dombra Ezgisi

GELENEKSEL DOMBRA EZGİSİ

Dombra ezgi sanatı; armut şeklinde, uzun saplı ve iki telli, mızrapla çalınan ve dombra olarak bilinen enstrüman eşliğinde tek başına söylenen bir tür şarkıdır. Bu müziğin amacı hem klasik hem de doğaçlama söylenen şarkılarla öncelikle insanlara tarihî geçmiş ve geleneklerini hatırlatmak ve dinleyici ile hem manevi hem duygusal anlamda bağ kurmaktır. Seyircinin bu icra sanatına dahil edilmesi, gerek insanlar arasında iletişim sağlaması açısından, gerekse Kazak kültürüne ait bilgi ve becerilerin gelecek nesillere aktarılması açısından toplumsal yaşamın temel unsurlarından birini teşkil eder. Dombra ile çalınan müziğe, genellikle anlatılan hikâye ve efsaneler eşlik eder. Bu sanat, geleneksel olarak insanların biraraya geldiği, yemek ve müzikli eğlencenin eşlik ettiği tatillerde ve bayram kutlamalarında icra edilir. Toplumsal hayatın vazgeçilmez ögesi olan bu sanat, insanların kimlik ve aidiyet duygusunu güçlendirmenin yanı sıra dayanışma ruhunu, karşılıklı anlayış ve hoşgörüsünü de geliştirir. Bu sanatı icra etmeyi öğrenmek isteyen yetenekli kişiler, geleneksel müziğin temelinde yatan felsefe ve gerektirdiği becerilere ilgi duydukları andan itibaren, ki bu çoğu zaman çocukluk çağında gözlenir, ustalar tarafından yetiştirilirler. Böylelikle küçük yaşta dombra çalıp şarkı söylemeye başlayan amatör müzisyenler, aynı bölgede yaşayan ancak onlardan daha deneyimli diğer ozanlardan da öğrendikleriyle hem repertuarlarını genişletir hem de becerilerini geliştirirler.

Geleneksel Dombra Ezgisi, 2014 yılında UNESCO İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirasının Temsili Listesi'ne kaydettirilmiştir.

UNESCO'YA DAHİL EDİLMİŞ
TÜRK DÜNYASI SOMUT OLMAYAN
KÜLTÜREL MİRASLARI
KIRGIZİSTAN

3

- ☞ Akınlar: Kırgız Ozanları
- ☞ Ala-Kıyız ve Şırdak: Geleneksel Kırgız Keçe Halısı
- ☞ Üç Bölümlü Kırgız Destanı: Manas, Semetey ve Seytek

AKINLAR: KIRGIZ OZANLARI

Kırgız göçebe kültüründe en yaygın kendini ifade etme yöntemi, destan anlatımıdır. Akın adı verilen Kırgız ozanlarının sanatı; şarkı, doğaçlama ve müzik bestelemekten oluşur. Akınlar; dinî törenlerde, mevsimsel ve ulusal kutlamalarda destan anlatırlar. Bu sözlü gelenek asırlar boyunca nesilden nesile aktarılarak günümüze ulaşmıştır.

Kırgız destanlarının en önemli özelliği ise içeriklerinin bir tiyatro oyunu kadar zengin olmalarının yanı sıra felsefi mesajlar da vermeleridir. Bu destanlar, bir bakıma Kırgız halkının manevi değerlerinin, kültürel birikiminin ve tarihinin ansiklopedisi niteliğindedirler. Kırgız destanlarının içinde ayrı bir yere sahip olan Manas Destanı ise 1000 yıllık tarihî geçmişi, Homer'in İlyad ve Odise'sinin 16 katı olan uzunluğu ve zengin içeriği ile bilinir. Zira Manas Destanı, gerçek olayları efsaneler ile harmanlayarak 9'uncu yüzyıldan bu yana Kırgız halkının tarihinde yaşananları anlatır. Bu destanın yanı sıra Kırgız halkı, kırkı aşkın "kısa" destanı da günümüze dek aktararak korumuştur. Manas Destanı tek bir kişi tarafından anlatılan bir destandır. Buna karşılık "kısa destanlar", genellikle üç telli bir Kırgız çalgısı olan komuz eşliğinde anlatılır. Bu destanların her birinin ayrı bir konusu, kendine özgü bir ezgisi ve anlatım tarzı vardır. Anlatımdaki ustalıkları, vücut dilleri, tonlamaları ve mimikleriyle destanın duygusal içeriğini aktaran "Akınlar", bir zamanlar toplumda büyük saygı gören, bölge bölge dolaşarak ozanlık yarışmalarına katılan kişilerdi.

Akınlar, 2008 yılında UNESCO İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirasının Temsili Listesi'ne kaydedilmiştir.

ALA-KIYIZ VE ŞIRDAK: GELENEKSEL KIRGIZ KEÇE HALISI

Kırgız halkının geleneksel keçe halı sanatı, Kırgız kültür mirasının en önemli öğelerinden biridir. Bu keçe halıların iki türü vardır: Ala-kıyız ve Şırdak halıları. Bilgi, beceri, süslemelerin anlamı ve halı dokuma sanatına ilişkin geleneklerin tümü, Kırgız halkının kültürel kimliğinin temelini oluşturan ve kültürünün devamlılığını sağlayan unsurlardır. Zira evlerin döşemesinde ve sıcak bir ortam oluşturulmasında çok önemli bir yeri olan bu halıların yapımı, Kırgız göçmen kültürünün günlük hayatının ayrılmaz bir parçasıdır. Keçe halıların yapımı, aynı zamanda toplumsal birlik ve beraberliği güçlendirmenin yanı sıra geleneksel el becerilerinin de nesilden nesile aktarılmasını sağlar. Kırsal kesimde ve dağlık bölgelerde yaşayan yaşlı kadınlar, bu el sanatını, ailelerindeki genç kızlara öğretirler. Ancak bu sanatı icra eden kişi sayısı az olduğu gibi çoğunlukla kırk yaşın üstündedir ve bu nedenle ne yazık ki Ala-kıyız ve Şırdak halı dokuma sanatı yok olma tehlikesi ile karşı karşıyadır. Hükümetin yetersiz kalan desteği, genç neslin ilgisizliği, ucuz sentetik halıların piyasayı ele geçirmesi ve zaten yetersiz miktardaki hammaddelerin düşük kalitesi, durumun vahametini artırmaktadır. Bu nedenle Kırgız evlerinde Ala-Kıyız halılarına günümüzde neredeyse yok denecek kadar az sayıda rastlanmaktadır. Şırdak halıları ise aynı şekilde yok olmak üzeredirler.

Ala-Kıyız ve Şırdak, 2012 yılında UNESCO İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirasının Temsili Listesi'ne kaydedtirilmiştir.

ÜÇ BÖLÜMLÜ KIRGIZ DESTANI: MANAS, SEMETEV VE SEYTEK

Manas, Semetev ve Seytek olmak üzere üç bölümden oluşan Kırgız Destanı, dağılmış kabilelerin bir araya gelerek tek bir ulus oluşturmalarını anlatır. Kırgız halkının tarihî geçmişini anlatan bu destan, her yaşta kadın ve erkekler olmak üzere ozanlar tarafından nesilden nesile aktarılmıştır. Destanı anlatan kişi, destanın kahramanlarının gönderdiği bir işaret olarak kabul edilen, genellikle duru görü veya kehanet niteliğinde bir rüya görür ve bunun üzerine ozan sıfatıyla anılmaya başlar. Dinletileri sırasında ozanlar vecd hâlinde çeşitli ritim, tonlama ve hareketler kullanarak destanda tasvir edilen ortamı canlandırırlar. Destanın tümünün anlatılması 13 saat sürebilir. Bu dinletiler, köy eğlenceleri, ulusal kutlama ve resmî günler gibi çeşitli vesilelerle yapılır. Destan anlatan ozanlar, aynı zamanda önemli günlerde, ihtilaf, çatışma, doğal afet ve benzeri durumlarda yerel halka manevi destek sağlarlar. Ozanlar için bu destan, korumak ve aktarmakla yükümlü oldukları bir kültür mirasıdır. Kırgız destanı, gençlerin kendi tarihlerini ve kültürlerini, içinde yaşadıkları doğayı, çevreyi ve dünyadaki diğer halkları daha iyi anlamalarını sağlamanın ötesinde aynı zamanda onlara bir kimlik ve aidiyet duygusu da aşılar. Resmî eğitim müfredatının bir parçası olarak Kırgız destanı, hoşgörü ve çok kültürlülük olgusunun da zihinlerde yer etmesine katkıda bulunur. Sözlü bir gelenek unsuru olan bu destan, ustadan çırağına gayriresmî eğitimin bir parçası olarak aktarılır.

Üç Bölümlü Kırgız Destanı, 2013 yılında UNESCO İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirasının Temsili Listesine kaydettirilmiştir.

UNESCO'YA DAHİL EDİLMİŞ
TÜRK DÜNYASI SOMUT OLMAYAN
KÜLTÜREL MİRASLARI
ÖZBEKİSTAN

4

- ◊ Baysun İlçesi
- ◊ Katta Aşula
- ◊ Askiya: Atışma Sanatı

BAYSUN İLÇESİ

Anadolu'dan Hindistan'a giden yol üzerinde, Özbekistan'ın Güney Doğusu'nda bulunan Baysun İlçesi, Orta Asya'nın en eski yerleşim bölgelerinden biridir. İpek Yolu'nun önemini yitirmesi ve Orta Asya'da meydana gelen siyasi değişikliklerin sonucunda bu bölge kendi içine kapanmış ve dolayısıyla eski geleneklerin korunmasına odaklanması açısından elverişli hâle gelmiştir. Bu eski geleneklerde ise Şamanlık, Zerdüştlük, Budizm ve İslam'a özgü öğelere rastlanmaktadır. Günümüzde Baysun İlçesi'nin yaklaşık 82.000 nüfusu vardır.

Bu bölgede birçok gelenek hâlen yaşatılmaktadır: Örneğin, Nevruz Bayramından bir gece önce, yemeklerin de ikram edildiği bir tohum ekimi töreni düzenlenir. Aile içinde de hâlen düzenlenmekte olan geleneksel törenler vardır. Bunlardan birisi, yeni doğan bebeğin doğumunun 40'ıncı gününde kötü ruhların ateş ve küllerle uzaklaştırılmasından ibarettir. Bir diğer geleneksel tören ise, erkek çocukları sünnet olduktan sonra düzenlenen keçi güreşleri, at yarışları ve güreşlerdir. Düğünlerde ve cenazelerde de yine aynı şekilde eski gelenekler uygulanmaktadır. Bunun yanı sıra, hastalar da Şaman ayinleri ile tedavi edilir. Baysun İlçesi'nde yaygın olan geleneklerden bir diğeri ise, her yıl düzenlenen festivallerde destan anlatımı ve dans gösterilerini de içeren törensel ilahîlerdir. Bu ilahîlerde şarkı söyleyen kişilere, nefesli veya yaylı çalgılar eşlik eder. Bu tür ilahîler söyleyen topluluklardan biri olan Shalola Halk Müziği Topluluğu, çeşitli halk türküleri derlemiş ve geleneksel çalgı ve kıyafetlere ilişkin bir envanter çalışması gerçekleştirmiştir. Topluluk ayrıca köy köy dolaşıp, bölgeye özgü efsane, destan ve eski ezgiler üzerinde de bir araştırma yapmaktadır.

Sovyet döneminde uygulanan politika çerçevesinde bölge halkına dayatılan kültürel model, Baysun ilçesine özgü kültür ve sanatın kendini ifade etmesine ve gelişmesine çok sınırlı ölçüde imkân tanımıştır. Dolayısıyla, günümüzde burada yaşayan halka çeşitli çalgıların ötesinde, öz kültürlerinin değişik ifade şekillerini belgelendirmelerini de sağlayacak teknik teçhizatın temin edilmesi büyük önem taşımaktadır.

Baysun İlçesi, 2008 yılında UNESCO İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirasının Temsili Listesi'ne kaydettirilmiştir.

KATTA AŞULA

Katta Aşula (uzun nağmeli şarkı), Özbekistan'ın Fergana Vadisinde yaşayan Tacik, Uygur ve Türk halklarına özgü, Kırgızistan, Tacikistan ve Kazakistan'ın bazı bölgelerinde de söylenen bir geleneksel şarkı türüdür. Bu özgün şarkı tarzı; sahne sanatları, şarkı ve enstrümental müziğin yanı sıra doğuya has şiir ve kutsal tören öğeleri de içerir. Katta Aşula; aşka, evrene ve doğaya ilişkin felsefi ve teolojik kavramlar üzerine kurulu, doğaçlama da içeren bir şarkı söyleme türüdür. Ustasından çırağına sözlü olarak aktarılan ve öğrenilmesi oldukça uzun süren bu geleneksel şarkı türü, en az iki en fazla beş kişi tarafından icra edilir. Günümüzde Katta Aşula, Özbek halkının kültürel kimliğini ifade etmesini sağlayan ve dolayısıyla kültürlerarası diyalogun gelişmesine de önemli ölçüde katkıda bulunan bir iletişim aracıdır. Bu geleneğin yaşatılması amacıyla Özbekistan Hükümeti ve yerel yönetimler tarafından düzenlenmekte olan festival, yarışma ve diğer etkinliklerin yanı sıra, bir veri tabanının oluşturulması, konferanslar düzenlenmesi ve yazılı eserlerin yayımlanması gibi çeşitli çalışmalarla desteklenerek "Katta Aşula" sanatının gençlere ve akademisyenlere de tanıtılması gerekmektedir.

Katta Aşula, 2009 yılında UNESCO İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirasının Temsili Listesi'ne kaydedtirilmiştir.

ASKIYA: ATIŞMA SANATI

Askiya, bir geleneksel Özbek atışma sanatıdır. Atışmaya katılan iki veya daha fazla kişi, belirli bir konu ile ilgili olarak mizah içerikli sözler söylerler. Doğaçlama bir sanat olan Askiya, genellikle erkekler tarafından icra edilir. İcracılardan beklenen; Özbek diline vakıf olmak, ustaca doğaçlama yapmak ve aynı zamanda dinleyicileri eğlendirebilmektir. Zira, diyaloglar her ne kadar mizah içerikli olsalar da, aslında buradaki amaç, günlük yaşamı doğru gözlemleyerek toplumsal anlamda önem taşıyan olaylara dikkati çekmektir. "Askiya", çoğu zaman Özbekistan'ın köylerinde ve şehirlerinde düzenlenen şöenler, kutlamalar, aile ile ilgili törenler ve toplantılarda icra edilir. Günümüzde bilindiği kadarıyla Askiya'nın 30 farklı türü vardır. Bunlardan bazıları profesyoneller tarafından icra edilirken bazıları da amatörlerce söylenir ve her iki türün kendine özgü özellikleri olduğundan bunları ayırt etmek kolaydır. Askiya sanatına ilişkin bilgi ve beceriler çoğunlukla usta-çırak ilişkisine dayalı geleneksel yöntemlerle sözlü olarak aktarılır. "Askiya" adı verilen atışma sanatı, hem mizah duygusunu geliştirir hem de insanların birbirleriyle iletişimlerini kolaylaştırır. Dolayısıyla, aynı zamanda yaşları ve içinde yetiştikleri ortam ne olursa olsun, toplumun farklı kesimlerinden insanları tek bir etkinlik ile biraraya getirir. Bunun yanı sıra, "Askiya" sanatının eğitici bir boyutu da vardır. Buradaki mizah, insanlara aynı zamanda söylenenleri dikkatle dinlemeyi öğretir, günlük hayatta yaşanan sorunları tahlil etmelerini sağlayarak kültürel gelişime ve toplumsal kalkınmaya katkıda bulunur.

Askiya, 2014 yılında UNESCO İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirasının Temsili Listesi'ne kaydettirilmiştir.

UNESCO'YA DAHİL EDİLMİŞ
TÜRK DÜNYASI SOMUT OLMAYAN
KÜLTÜREL MİRASLARI

TÜRKİYE

5

- ◊ Meddahlık Geleneği
- ◊ Mevlevî Semâ Törenleri
- ◊ Âşıklık Geleneği
- ◊ Karagöz
- ◊ Geleneksel Sohbet Toplantıları
- ◊ Kırkpınar Yağlı Güreş Festivali
- ◊ Alevi Bektaşî Ritüeli: Semah
- ◊ Tören Keşkeği Geleneği
- ◊ Mesir Macunu Festivali
- ◊ Kahve Kültürü
- ◊ Ebru Sanatı

MEDDAHLIK GELENEĞİ

Meddahlık; meddah adı verilen sanatçıların halkı eğlendirmek amacıyla taklit, espri, jest ve mimikler eşliğinde sergiledikleri doğaçlama hikâye söyleme sanatıdır. Sanatın başarısı, Meddah'ın retorik yeteneğine ve seyirci ile kurduğu iletişime bağlıdır. Geleneksel olarak Ramazan gecelerinde, sünnet düğünlerinde ve kahvehanelerde icra edilen Meddahlık, dönemin aynası olma işlevine sahiptir. Hikâyelerin içeriğini çoğu zaman sosyal ve politik eleştiri ile halkın eğitilmesi, bilinçlendirilmesi ve aydınlatılması amacı belirler. Meddah hikâyelerinin ortak özelliği, günlük hayatta karşılaşılan düzensizliğin, yoksulluğun, ekonomik ve sosyal problemlerin farklı açılardan sahneye taşınması ve bu konular üzerinde esprili yollarla düşünülmesinin sağlanmasıdır. Meddah, bir baston ve mendil eşliğinde gerçekleştirdiği gösterisinde yaygın edebiyat eserlerinden ve popüler konulardan seçtiği anekdot ve şarkılardan oluşan bir repertuar sunar. Her hikâyenin sonunda seyircinin de onay vereceği ahlaki dersler çıkarır.

Meddahlık geleneği, 2008 yılında UNESCO İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirasının Temsili Listesi'ne kaydedilmiştir.

MEVLEVÎ SEMÂ TÖRENLERİ

Semâ; Allah'a ulaşma yolunun derecelerini sembolize eden, içinde dinî öğe ve temalar barındıran ve bu hâliyle ayrıntılı kural ve niteliklere sahip tasavvufî bir tören olarak tanımlanmaktadır. Semâ Töreni, Mevlevîlik kültürünün doğru olarak aktarılabileceği mekânlarda gelenekten gelen Mevlevî müziği ile icra edilir. Tören, birbiriyle bütünlük içinde farklı tasavvufî anlamlar ihtiva eden naat, ney taksimi, peşrev, devr-i veledî ve dört selam bölümünden oluşmaktadır. Selam bölümlerinden sonra törene dualarla son verilir. Mevlâna'nın Farsça yazılmış eserleri, tören süresince icra edilen bestelerin temel kaynağıdır. Töreni icra eden semâzenler, manevî ve bedeni uzun bir eğitim süreci sonrasında tören için hazır hâle gelirler. Mevlevî Semâ Töreni, içerdiği mistik öğeleri ve mesajları sayesinde farklı kültür ve inançlara sahip birçok insanın ilgisini çekerek evrensel bir nitelik kazanmıştır.

Mevlevî Semâ Törenleri, 2008 yılında UNESCO İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirasının Temsili Listesi'ne kaydettirilmiştir.

ÂŞIKLIK GELENEĞİ

Âşıklık; şiiri, müziği ve hikâye anlatımını içeren çok yönlü bir sanattır. Toplumun derinden etkileyen olaylar, toplumsal yapıyı oluşturan ve sosyal düzeni sağlayan kurallar, gelenek ve görenekler, inançlar vb. âşıkların repertuarında yer alan şiir, müzik ve hikâyelerde dile getirilmektedir. Geleneğin taşıyıcısı olan âşıklar, eleştirel bir dille ele aldıkları konular sayesinde halkı aydınlatan ve yönlendiren lider kişiler olarak algılanmaktadırlar. Karacaoğlan, Köroğlu, Kazak Aptal, Pir Sultan Aptal, Ercişli Emrah, Gevheri, Âşık Ömer, Levni, Kul Himmet, Dadaloğlu, Dertli, Ruhsatî, Bayburtlu Zihnî, Âşık Şenlik, Âşık Sümmani, Âşık Mahsunî Şerif, Âşık Veysel, Davut Sularî, Âşık Murat Çobanoğlu ve Âşık Yaşar Reyhanî bu geleneğin en önemli temsilcilerindendir. İrticalen şiir söyleme, hikâye anlatma, saz çalmanın yanında icra sırasında sergilenen davranışlar, âşık fasıllarının düzeni gibi geleneğe özgü ilke ve kurallar, ustadan çırağa eğitim ve öğretim yolu ile aktarılmaktadır.

Âşıklık Geleneği, 2009 yılında UNESCO İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirasının Temsili Listesi'ne kaydedilmiştir.

KARAGÖZ

Karagöz; deve veya manda derisinden yapılan insan, hayvan veya eşya şekillerinin (tasvir) çubuklara takılıp arkadan verilen ışıkla beyaz perde üzerinde hareket ettirilmesi esasına dayanan bir gölge oyunudur. Karagöz oynatan sanatçıya "hayali" adı verilir. Hayaliler, oyunun yaratıcısıdır ve gösteri sırasında seyircinin özelliklerine göre oyunda değişiklikler yapar, sahnelerin yerlerini değiştirir, konuyu günceller. Karagöz oyununda konular, komik öğeler öne çıkarılarak işlenmekte, çifte anlamlar, abartmalar, söz oyunları, ağız taklitleri belli başlı güldürü öğeleri olarak yer almaktadır. Karagöz, oyununun başrol oyuncusudur. Okumamış, cesur, tepkilerini açıkça gösteren, çabuk öfkelenip kavga eden, yalancılığa ve ikiyüzlülüğe tahammül edemeyen gerçekçi bir halk adamıdır. Hacivat, Karagöz'ün tam tersi bir tiptir. Eğitim görmüş, iyi konuşan, bilgili, kişisel çıkarlarını önde tutan, kurulu düzeni kabul etmiş, içten pazarlıklı, nabza göre şerbet veren, tüm mahallelinin akıl danıştığı, yardım istediği kurnaz bir tiptir. Oyununun diğer tipleri; Zenne, Çelebi, Tiryaki, Beberuhi, Laz, Kayserili, Kastamonulu, Rumelili, Arap, Kürt, Arnavut, Frenk-Rum, Ermeni, Yahudi, Matiz, Külhanbeyi ve Çengi'dir.

Karagöz, 2009 yılında UNESCO İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirasının Temsili Listesi'ne kaydettirilmiştir.

GELENEKSEL SOHBET TOPLANTILARI

Yörelere göre adlandırmaları, sayıları, yaş sınırı, toplanma sıklıkları değişen erkek gruplarının, yılın özellikle kış aylarında ve rutinleşen bir periyotta belli kurallar çerçevesinde bir araya gelerek sanal akrabalıklar kurdukları sosyo-kültürel ve ekonomik işlevli geleneksel toplantılardır. Kapalı mekânlarda yapılan ve halk müziği, halk dansları, oda içi oyunlar gibi unsurları bünyesinde barındıran bu toplantılardaki amaç, iş dışında kalan zamanı sohbet ederek ve eğlenerek değerlendirmek, eğlendirirken eğitmektir. Topluluğa katılacak kişilerin belli bir gruptan olma zorunluluğu yoktur. Sadece dürüst, sır saklamasını bilen, iyi ahlaklı kişiler olmasına özen gösterilir. İlk bakışta bir boş zaman geçirme uğraşısı olarak görülse bile günümüze kadar gelmiş olması, bu toplantıların toplumsal hayat içerisinde önemli bir rol üstlendiğini göstermektedir.

Geleneksel Sohbet Toplantıları, 2010 yılında UNESCO İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirasının Temsili Listesi'ne kaydettirilmiştir.

KIRKPINAR YAĞLI GÜREŞ FESTİVALİ

Kırkpınar Yağlı Güreşleri, XIV. yüzyılda Rumeli’de doğmuş, yüzyıllardır yapılagelen dünyanın en eski festivallerinden biridir. Festivalde vücutlarına yağ sürerek güreşen kişilere “pehlivan” denir. Güreş ve şenlikler “Er Meydanı” denilen alanlarda yapılmaktadır. Pehlivan, güreş ağası, cazgır, davul-zurnacı, yağcı, peşgirci gibi geleneksel giysili bir grup tarafından, bir dizi tören ve ritüellerle yürütülen bu etkinlik, bütün ülkede büyük bir coşkuyla izlenmektedir. İyi ni-telime sıfatı olarak kullanılan “pehlivan gibi” deyimini, pehlivanlığın halk arasındaki değerinin göstergelerindedir.

Kırkpınar Yağlı Güreş Festivali, 2010 yılında UNESCO İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirasının Temsili Listesi’ne kaydettirilmiştir.

ALEVİ-BEKTAŞİ RİTÜELİ: SEMAH

Anadolu Alevi-Bektaşî “cem”lerinde icra edilen “on iki hizmet”ten biri olan ve “cem”in aslî unsurlarından sayılan semahlar; cem âşıkları “zâkir”lerin çaldığı saz eşliğinde söylenen sözlerle bağlı olarak, “semahçı” adı verilen hizmet sahipleri tarafından, müziğin ritmine uyularak yapılan mistik ve estetik vücut hareketleridir. Belli bir disiplin içinde ve kadın erkek birlikte icra edilen semahlardaki el hareketleri ile bazı duruş biçimlerinin sembolik anlamları vardır. Semahlar, içeri semahları (tarikat semahları) ve dışarı semahları (avare semahları) olmak üzere iki gruba ayrılır. Türkiye’de yaygın olarak bilinen semahlar şunlardır: Gönüller Semahı, Kırklar Semahı, Hubyar Semahı, Turnalar Semahı vb.

Alevi-Bektaşî Ritüeli: Semah, 2010 yılında UNESCO İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirasının Temsili Listesi’ne kaydettirilmiştir.

TÖREN KEŞKEĞİ GELENEĞİ

Keşkek geleneği, geleneksel düğün törenleri başta olmak üzere sünnet, bayram, yağmur duası gibi toplumsal katılımın yüksek olduğu törenlerde; ortak işgücü ve paylaşımına dayalı olarak gerçekleştirilen dayanışmacı bir sosyal pratiktir. Bu gelenek kapsamında belirli kurallar dahilinde kadın ve erkek gruplarının toplu olarak iş paylaşımı ve katılımıyla, büyük kazanlarda ve açık ateşlerde, buğday ve etin birlikte pişirilmesiyle “Keşkek” adı verilen bir yemek hazırlanır ve sunulur. Keşkek pişirilmeden önce buğdayın, pişirilme sırasında ise yemeğin ortak bir ritimle “dövülmesi”, ritüelin sembolik yönlerini oluşturur.

Tören Keşkeği Geleneği, 2011 yılında UNESCO İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirasının Temsili Listesi'ne kaydedtirilmiştir.

MESİR MACUNU FESTİVALİ

Mesir Macunu Festivali, Manisa il merkezinde, yaklaşık 500 yıldır devam eden, çeşitli geleneksel uygulamaları içeren geniş katılımlı bir festivaldir. Türkiye genelinde bilinen ve benimsenen Festival, şifalı bir yiyecek olduğu kabul edilen mesir macununun paylaşılmasına ilişkin tarihsel bir öyküye dayanır. Festival etkinlikleri, mesir macununun dualanarak "karılması" ve "pişirilmesi"yle başlar. Şifa dilekleriyle dualanan macun, Sultan Camii minaresi ve kubbelelerinden halka saçılır. Türkiye'nin farklı bölgelerinden gelen binlerce kişi, atılan macunları yere düşmeden havada yakalayabilmek için birbirleriyle yarışır.

Mesir Macunu Festivali, 2012 yılında UNESCO İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirasının Temsili Listesi'ne kaydedilmiştir.

KAHVE KÜLTÜRÜ

Kahve kültürü, başta Türk kahvesi olmak üzere mirra, menengiç/çedene olarak adlandırılan içecekler ve bunlar etrafında gelişen kültürel pratikleri kapsar. Kahve kültürü; geçmişten günümüze uzanan, ülkenin doğusundan batısına her yaştan, her gruptan insan tarafından yaygın olarak paylaşılan ortak unsurlardandır.

Kahve kültürü içinde yer alan içecekler arasında Türk Kahvesi; kahve meyvesinin özel yöntemlerle kavrulması, dibekte ya da değirmende öğütülmesi ve cezvede pişirilmesi ile yapılan içecektir. Mirra'nın hammaddesi de yine kahve meyvesidir. Ancak Türk kahvesinden farklı bir teknikle pişirilir ve aromalandırılır. Bunların dışında Anadolu'ya özgü bir tür olan yabani antepfıstığının (pistacia terebinthus) meyveleri de kahve yapımında kullanılmaktadır. Bu kahveye, yöresine göre değişen menengiç/çedene/çitlembik gibi adlar verilmektedir.

Türkiye'de kahvenin salt bir içecek olmasının ötesinde işlevleri vardır: Kız isteme pratiği kahve ile gerçekleşir, "bir kahve içimi" muhabbet edilir, içilen "bir fincan kahvenin kırk yıl hatırı" sayılır, gelecek "kahve falından" okunmaya çalışılır. Kahve, evlerde hem güzel yemeklerin vazgeçilmezi hem de kıymetli misafirlerin ikramı iken, 16. yy'dan itibaren kahvehaneler ortaya çıkmaya başlamıştır. Geleneksel kültürümüzde kahvehaneler; âşıkların, hikâye anlatıcılarının, Karagöz gösterilerinin, derin sohbetlerin mekânları olmuştur. Kahvehaneler günümüzde "kafe" biçimine dönüşse de hâlâ önemli bir sosyalleşme mekânı olarak işlevlerini sürdürmektedir.

Kahve kültürünün el sanatlarımızdaki yansımaları ise özel bakır cezvelerde, porselen fincanlarda görülebilmektedir.

Kahve Kültürü, 2013 yılında UNESCO İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirasının Temsili Listesi'ne kaydedilmiştir.

EBRU SANATI

Ebru, özel bir teknikle hazırlanan suyun üzerinde boyalarla desenlerin oluşturulduğu ve bunların kâğıda aktarıldığı geleneksel bir "süsleme sanatı"dır. Ebru'nun kendine özgü malzemesi ve uygulama tekniği vardır. Ebru yapımında kullanılan boyaların tamamı doğal yollarla elde edilir. Suyun yoğunlaşmasını sağlayan kitre de doğal bir malzemedir.

Ebru sanatı oldukça zevkli bir uğraş olmakla birlikte sabır isteyen bir iştir. Ebru'nun "battal ebru", "taraklı ebru", "çiçekli ebru" gibi klasikleşmiş türleri olduğu gibi çeşitli ayrıntı ve renklerle binlerce desen ortaya konabilir. Günümüzde ebru sanatı önemli bir hobi hâline gelmiş ve bu durum modern tarzda ebruların oluşumuna da neden olmuştur.

Ebru Sanatı, 2014 yılında UNESCO İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirasının Temsili Listesi'ne kaydettirilmiştir.

UNESCO'YA DAHİL EDİLMİŞ
TÜRK DÜNYASI SOMUT OLMAYAN
KÜLTÜREL MİRASLARI

SAHA YAKUT
(RUSYA FEDERASYONU)

6

Olunho Yakut Destanı

OLONHO YAKUT DESTANI

Türk halklarının en eski epik sanatlarından biri olan Olonho Destanı, aslen Yakut halkına ait bir destan geleneğidir. Ancak bugün, Rusya Federasyonu'nun doğusunda bulunan Saha Cumhuriyeti'nde de bu geleneğe rastlanmaktadır.

Kafiyeli şekilde yazılmış bu hikâyelerin uzunluğu 10 ila 15.000 dizedir ve iki kısımdan oluşur. Ozan, şarkı ve şiir olmak üzere iki kısımdan oluşan destanı dönüşümlü icra ederek anlatır. Dolayısıyla ozanın şarkı söyleme yeteneğinin yanı sıra tiyatro yapma, etkili konuşma ve doğaçlama yeteneklerine de sahip olması gerekir. Destanın kendisi ise eski zamanlarda yaşamış savaşçılar veya tanrılar, ruhlar ve hayvanlar ile ilgili çeşitli efsanelerin yanı sıra göçebe toplumun dağılması gibi güncel konulara da değinir.

Her bir topluluğun zengin bir repertuara sahip kendi ozanı olduğundan, Olonho Destanının birçok uyarlaması mevcuttur. Bu gelenek, aslen aile içinde hem eğlence amaçlı hem de bir eğitim aracı olarak ortaya çıkmıştır ve gelişmiştir. Yakut halkının inançlarını da yansıtan Olonho Destanı, bölgenin coğrafi konumu, iklimsel koşulları ve zaman zaman meydana gelen siyasi kargaşa dolayısıyla zor şartlarda yaşayan küçük bir ulusun var olma mücadelesine de tanıklık etmektedir.

Olonho Yakut Destanı, 2008 yılında UNESCO İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirasının Temsili Listesi'ne kaydettirilmiştir.

UNESCO'YA DAHİL EDİLMİŞ
TÜRK DÜNYASI SOMUT OLMAYAN
KÜLTÜREL MİRASLARI

ORTAK DEĞERLER

7

Şaşmakam: Müzik Geleneği
Özbekistan, Tacikistan

Nevruz
Azerbaycan, Hindistan, İran İslam Cumhuriyeti,
Kırgızistan, Pakistan, Türkiye, Özbekistan

Yurt
Kazakistan, Kırgızistan

ŞAŞMAKAM: MÜZİK GELENEĞİ

Yüzyıllar süren tarihi boyunca Şaşmakam Müzik Geleneği, Maveraünnehir olarak bilinen ve günümüzde Tacikistan ve Özbekistan'ı kapsayan bölgedeki şehirlerde gelişmiştir.

"Altı Makam" anlamına gelen "Şaşmakam" sözcüğü, vokal ve enstrümental müziğin yanı sıra, ezgisel ve ritimsel kalıplar ile şiirin bir arada kullanıldığı bir müzik türüdür. Şaşmakam müziği tek bir kişi tarafından veya ud, geleneksel keman, def ve kaval eşliğinde birkaç kişi tarafından söylenir. Şaşmakam icrası, genelde enstrümental "nasr" ile başlayıp vokal devam eder; yani iki kısımdan oluşur.

Tarihî geçmişi İslam öncesi dönemlere kadar uzanan Şaşmakam; müzikoloji, şiir, matematik ve sūfi tasavvuf felsefesi gibi çeşitli alanlarda meydana gelen gelişmelerden sürekli etkilenmiştir. 9'uncu ila 10'uncu yüzyıllarda "makam" sisteminin son derece revaçta olmasından dolayı, Şaşmakam'ın tarihî ve manevi merkezi olan Buhara şehrinde, o dönemde özellikle Yahudi toplulukları tarafından birçok müzik okulu açılmıştır. Standart notasyon sistemi ile bir eserin sadece temel ezgisi yazılabileceğinden, Şaşmakam müziği ancak bu alanda özel eğitim almış sanatçılar tarafından icra edilebilir. Dolayısıyla Şaşmakam müziği ve ifade ettiği tüm manevi değerler, çoğunlukla usta-çırak ilişkisine dayalı olarak aktarılan bir gelenektir.

Tacikistan ve Özbekistan'ın birçok tanınmış Şaşmakam sanatçısı, 70'li yıllarda şu an azınlık (diaspora) olarak yaşadıkları dünyanın farklı ülkelerine göç etmişlerdir.

Şaşmakam, 2008 yılında UNESCO İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirasının Temsili Listesine kaydedirilmişdir.

NEVRUZ

Nevruz, mevsimlik bahar bayramlarındandır. Farsça nev (yeni) ve ruz (gün) kelimelerinin birleşmesinden meydana gelen ve “yeni gün” anlamına gelen nevrüz, eski takvime göre yılın ve baharın ilk günü sayılır. Güneşin Koç burcuna girdiği 21 Mart'a denk gelen Nevruz; kışın sona erdiği, tabiatın canlandığı ve yazın bolluk ve bereketine kavuşulduğu günün simgesi olarak Balkanlardan Orta Asya'ya geniş bir coğrafyada çeşitli etkinliklerle kutlanmaktadır. Nevruzu kutlayan halkların tarihinde, dinsel, kültürel, sosyal olaylar birikerek katmanlaşmış olduğundan bayramın mitsel açıklamaları ve anlamları da değişiklik göstermektedir. Ateş üstünden atlanması, o güne özel yiyeceklerin hazırlanması ve yenmesi, müzik ve dans, Nevruz günü yapılan kutlamaların ortak unsurları olarak karşımıza çıkmaktadır.

Nevruz, 2009 yılında UNESCO İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirasının Temsili Listesi'ne kaydettirilmiştir.

YURT

“Yurt”, Kazak ve Kırgız halklarının göçebe çadırlarına verilen addır. Çok kısa sürede ve kolayca kurulup sökülebilen bu çadırlar, daire şeklinde ahşap bir çerçevenin üzerine geçirilen ve halatlarla sabitlenen keçeden yapılır. Bu çadırları yapmayı ve içlerini döşemeyi bilen kişiler ise kadın veya erkek zanaatkarlardır. Yurtlar, doğal ve yenilenebilir hammaddelerden yapılır. Erkek ustalar ve çırakları ahşap çerçeveleri, ahşaptan, deriden veya metalden yapılan diğer süslemeleri imal ederler. Kadınlar ise çadırın iç süslemelerinin yanı sıra hayvan, bitki ve geometrik şekiller ile bezenmiş dış kaplamalarını yaparlar. Genelde, “yurt” yapımında bu el sanatını yeni öğrenen kadınlar, deneyimli hemcinslerinin gözetimi altında çalışarak dokuma, yün eğirme, örme, keçe yapma, nakış, dikiş vb. geleneksel el işi tekniklerini uygularlar. Yurt yapımı, bir topluluktaki tüm zanaatkarların katılımını gerektirdiğinden aynı zamanda yapıcı iş birliği ve yaratıcılık gibi ortak değerlerin geliştirilmesini de sağlar. Genelde, yurt yapımına ilişkin bilgi ve el becerileri, aile içinde nesilden nesile veya ustalar tarafından çıraklarına aktarılır. Tüm doğumlar ve düğünler “yurt”ta kutlanır, tüm cenaze törenleri de “yurt”ta yapılır. Başka bir deyişle “yurt”, Kazak ve Kırgız halklarının kimliğinin temelini oluşturan aile ve geleneksel misafirperverlik kavramlarını simgeleyen bir unsurdur.

Yurt, 2014 yılında UNESCO İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirasının Temsili Listesi'ne kaydedilmiştir.

UNESCO'YA
ADAY TÜRK DÜNYASI
SOMUT OLMAYAN
KÜLTÜREL MİRASLARI

II
BÖLÜM

- ↳ Azerbaycan
- ↳ Kazakistan
- ↳ Kırgızistan
- ↳ Özbekistan
- ↳ Türkiye
- ↳ Türkmenistan
- ↳ Altay (Rusya Federasyonu)
- ↳ Başkurdistan (Rusya Federasyonu)
- ↳ Gağavuz Yeri (Moldova)
- ↳ Hakas (Rusya Federasyonu)
- ↳ Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
- ↳ Saha Yakut (Rusya Federasyonu)
- ↳ Tataristan (Rusya Federasyonu)
- ↳ Tıva (Rusya Federasyonu)

UNESCO'YA ADAY
TÜRK DÜNYASI SOMUT OLMAYAN
KÜLTÜREL MİRASLARI

AZERBAYCAN

- ↳ Tapmacalar-Bilmeceler: Sözlü Gelenekler ve Anlatımlar
- ↳ Balaban: Gösteri Sanatları
- ↳ Lahıç Bölgesi: El Sanatları Geleneği
- ↳ Şebeke: El Sanatları Geleneği
- ↳ Taş İşleme: El Sanatları Geleneği
- ↳ Dolma: Doğa ve Evrenle İlgili Bilgi ve Uygulamalar
- ↳ Lavaş: Doğa ve Evrenle İlgili Bilgi ve Uygulamalar
- ↳ Şekerbura ve Şorgoğalı: Doğa ve Evrenle İlgili Bilgi ve Uygulamalar

TAPMACALAR-BİLMECELER: SÖZLÜ GELENEKLER VE ANLATIMLAR

Bilmece; bir şeyin adını anmadan niteliklerini üstü kapalı söyleyerek o şeyin ne olduğunu bulmayı, dinleyene veya okuyana bırakan bir oyun, muammadır. Bilmecelerde sorular; betimsel bir anlatım içinde abartılarak, kavram tersine çevrilerek ve değiştirilerek oluşturulur. İfade, bir "soru cümlesi" olmak zorunda değildir. Bilmeceler, birkaç kelimedenden oluşan bir tümce hâlinde olabildiği gibi beyitler veya kıtalar hâlinde de olabilir.

Çem ağacın oyallar
İçine tin tin qoyallar
Ağlama tin tinim ağlama
Sora qulağın buralar

(Keman)

Babadan eziz
Neneden eziz
Baldan ağır
Baldan şirin
Elde tutulmaz
Bazarda satılmaz

(Uyku)

İki kürküm var,
On qardaşa çatar.
Bunu kim tapar?

(Eldiven)

BALABAN: GÖSTERİ SANATLARI

Balaban, Güney Kafkasya ve Orta Asya ülkelerinin birçoğunda kullanılan nefesli çalgılar grubuna ait bir çalgıdır. 9-10 adet ses perdeli olanları Azerbaycan ve Türkistan'da kullanılmaktadır. Gürgen, ceviz, erik ve benzeri sert ağaçlardan yapılanları varsa da en makbulü, kayısı ağacından yapılanıdır.

Bir gövde (govda) ve ağız tarafına takılan ses çıkarıcı yassı kamış ağızlıktan ibaret olan Balaban, 280-300 mm uzunluğunda ve 20-22 mm çapındadır. Sesi mat ve hafiftir. Kamış üzerindeki kısıkaç sayesinde ses inceltiip kalınlaştırılabilir. Özel bir yöntemle yassılaştırılan kamış, kısıkaç ve gövdeden meydana gelir. Kısıkaçın kamış üzerinde aşağı veya yukarı doğru itilmesiyle yaklaşık bir perdelik ses değişimi yapılabilir ve bu özelliği ile çalgı gruplarına hemen uyum sağlayabilmektedir.¹

LAHIÇ BÖLGESİ: EL SANATLARI GELENEĞİ

Eski bir yerleşim bölgesi olan Lahiç, Azerbaycan'ın geleneksel el sanatlarının merkezi olarak kabul edilir. Lahiç'in yerli halkı ise özellikle geleneksel yöntemlere sadık kalarak bakırdan yaptığı el sanatları ile bilinir. Lahiç halkının imal ettiği ürünler, eskiden özellikle Kafkasya ve Orta Doğu'da rağbet görürdü. Bu ürünler bölgedeki halkların günlük yaşamlarında önemli bir yere sahip olmanın yanı sıra aynı zamanda süs eşyası olarak da kullanılırdı. Günümüzde ise bu ürünler, Azerbaycan'a gelen turistlerin gözdesi hâline gelmiştir. Günümüzde gerek geleneksel bakır üretim yöntemleri gerekse bakır eşyaların önemli bir parçasını oluşturdukları kutlama, tören ve gelenekler, yerel halk tarafından hâlen sürdürülmekte ve aile işletmeleri tarafından da devam ettirilmektedir. Bu geleneksel el sanatı, Lahiç halkının gerek günlük yaşamının gerekse kültürünün en önemli unsurlarından biridir.

ŞEBEKE: EL SANATLARI GELENEĞİ

Şebeke, herhangi yapıştırıcı madde veya çivi kullanılmadan birçok oymalı ahşap çıtalardan ve aralarında sabitleştirilen renkli cam parçalarından monte edilerek yapılan el sanatıdır. Şebeke desenleri Güneşi, yaşam enerjisini, ebedi zaman akışını ve evrenin sonsuzluğunu sembolize etmektedir.

Doğru geometrik şeklinde olan çok ışınlı yıldızlar, Şebekenin en yaygın kompozisyonlarıdır. Şebekedeki sanatsal imgenin temelini, renkli camın içinden ve geometrik figürlerin hatlar ağından içeri giren güneş ışığı oluşturmaktadır.

Azerbaycan'ın günümüzdeki kültür alanında Şebeke sanatı, öncelikle sosyal ve estetik anlam taşımakta olup geleneksel görsel dil ve Eski Çağ ile Orta Çağ'daki Azerbaycan halkının dünya görüşü ile ilgili sembolik anlamların birleştiği bir ünitidir.

TAŞ İŞLEME:

EL SANATLARI GELENEĞİ

Azerbaycan'ın çeşitli bölgelerinde kayalar oyularak yapılmış olan at ve koç figürleri, hiç şüphesizdir ki bu sanatın yüzyıllara dayanan geçmişinin kanıtıdır.

Büyük kayalara at ve koç figürleri oyma sanatı, Azerbaycan'da 13 ve 14'üncü yüzyıl olmak üzere Orta Çağ'a kadar uzanan bir tarihî geçmişe sahiptir. Ancak bu, kaya oymacılığının 13 ve 14'üncü yüzyılda başladığı anlamına gelmemektedir. Zira kullanılan oymacılık teknikleri ve motifleri, bu eserlerin çok daha eski bir zamanda yapıldığına işaret etmektedir.

DOLMA: DOĞA VE EVRENLE İLGİLİ BİLGİ VE UYGULAMALAR

Dolma, Azerbaycan Cumhuriyeti topraklarında yaşayan Azeri ve diğer Türk halklarının mutfağında yer alan vazgeçilmez yemeklerden biridir. Azerbaycan mutfağına özgü dolmanın, vejetaryen ve diyeteye uygun olanı dahili 20'yi aşkın çeşidi vardır. Düğün ve diğer önemli günlerde yapılan dolma, Azerbaycan mutfağının önde gelen yemeklerinden biri olarak gerek evlerde gerekse restoran ve yemekhane gibi kamuya açık yerlerde, günlük menülerin de ana unsurlarından biridir. Taze veya konserve asma yaprağı, kuzukulağı, gürgen veya ayva yaprağından sarılan dolma çeşitlerinin yanı sıra, elma, biber, domates, patlıcan, ayva, kabak, balkabağı, salatalık ve mantar gibi sebze ve meyvelerin veya kuzu, tavuk veya balığın içi doldurularak yapılan dolma çeşitleri mevcuttur.

Azerbaycan halkının geleneksel yemeklerinden biri olarak pilav ve kebabın yanı sıra düğün sofralarında ve kutlama yemeklerinde yer alan dolma, bölgede yaşayan diğer halkların da mutfağının bir parçası hâline gelmiştir.

LAVAŞ: DOĞA VE EVRENLE İLGİLİ BİLGİ VE UYGULAMALAR

Tarih boyunca, lavaş da dahil olmak üzere ekmek, geleneksel Azerbaycan mutfağının vazgeçilmez bir parçası olmuştur. Lavaş, hem bolluk ve bereket simgesi hem insan ile ilahi güçler arasındaki bir bağ olarak algılanmıştır. Azerbaycan mutfağında özel bir yeri olan lavaşın kutsal nitelikleri olduğu kabul edilir. Bu nedenle Azerbaycan halkı, lavaşın gerek yapımı gerekse kullanımına ilişkin birçok geleneği hâlen sürdürmektedir. Bunlardan bir tanesi, kırsal kesimde yaşayan insanların misafirlerine lavaş sunmalarından ibarettir. Bir diğer gelenek ise evlenme çağına gelmiş bir genç kızın ne kadar marifetli olup olmadığını görmek için ondan lavaş yapmasını istemektir. Azerbaycan geleneklerine göre, önemli günlerde, bir bebek doğduğunda veya bir dilek gerçekleştiğinde köy halkına lavaş ve helva dağıtılır. Lavaş, aynı zamanda hem aile birliğini hem de komşu ve akrabalar arasındaki dostluk ve yardımlaşmayı simgeler.

ŞEKERBURA VE ŞORGOĞALI: DOĞA VE EVRENLE İLGİLİ BİLGİ VE UYGULAMALAR

Şekerbura ve Şorgoğalı, Azerbaycan'ın geleneksel yemekleridir. Bu yemeklerin bir diğer özelliği de Nevruz Bayramında yapılıyor olmasıdır.

Şekerburanın hazırlanması için buğday unu, süt, tereyağı, maya, badem (veya fındık, ceviz), şeker tozu, yumurta ve safran kullanılır.

Şorgoğalının hazırlanması için ise un, yumurta, tereyağı, tuz, rezene, anason, tarçın, çörekotu, karabiber, kimyon, zerdeçal, haşhaş kullanılır.

Şekerbura şekerli, Şorgoğalı tuzludur.

UNESCO'YA ADAY
TÜRK DÜNYASI SOMUT OLMAYAN
KÜLTÜREL MİRASLARI

KAZAKİSTAN

2

- ↳ Şeşendik Sözdër: Sözlü Gelenekler ve Anlatımlar
- ↳ Kız Kuu: Gösteri Sanatları
- ↳ Konak Kade: Toplumsal Uygulamalar,
Ritüeller ve Şölenler
- ↳ Kimeşek: El Sanatları Geleneği

ŞEŞENDİK SÖZDER: SÖZLÜ GELENEKLER VE ANLATIMLAR

Toplumun hayatıyla, doğanın fenomenleriyle ilgili ifade edilen derin düşünceler, edebî dille yazılan halk eserleri, ezbere söylenen geleneksel halk destanları, deyimlerle atasözler; Kazak sözlü edebiyatının en önemli öğretici tarzıdır. Tarzlar, manzumesine göre hitabet ithafı, hitabet düşüncesi ve hitabet tartışması olarak üçe ayrılır. Hitabet ithafına dua ile dilek, espri ile mizah, taziye ile ilan gibi hitabet türleri girer. Hitabet düşüncesine ise, toplum ve zaman gibi değerlerin temelinde oluşan terbiye ile talim konularına ilişkin şiirler, hitabet tartışmalarında toplumsal konular yer alır.

Şeşendik sözler aynı zamanda ölçülü sözlerdir. Şeşendik tolğavdan bir örnek:

İki iyi dost olursa,
Ölene kadar bitmez.
İki kötü dost olursa,
Ölene kadar sürmez.
(Anonim)

Kazak Halk anlatısında önemli bir şeşen olan Jirenşe'ye, kendisi gibi bilge olan eşi Karaşaş'ın vefatını hiç kimse söylemeye cesaret edemez. Bu süreçte Janibek Şeşen, her biri vecize değerinde olan aşağıdaki sözlerle Karaşaş'ın ölüm haberini Jirenşe'ye şu şekilde anlatır:

Janibek: Jirenşe, babası ölmek ne demek?
Jirenşe: Dağ yürüdü, çınar çürüdü, yaylayı düşman aldı, kışlağı yangın aldı demek.
Janibek: Anası ölmek ne demek?
Jirenşe: Pınar ağzı kapandı demek.
Janibek: Abisi ölmek ne demek?
Jirenşe: Sağ kanadı kırıldı, taş kalesi yıkıldı demek.
Janibek: Kardeşi ölmek ne demek?
Jirenşe: Sol kanadı eğrildi, çelik kılıcı yamuldu demek.
Janibek: Çocuğu ölmek ne demek?
Jirenşe: Ağza ateş, sineye kor düştü demek.
Janibek: Hatunu ölmek ne demek?
Jirenşe: Heyhat! Karaşaş'ım göçtü demek!...”
(Jannat, Şakuzadauli, 2000:312-313).

“Janibek Han halkı toplamış, “üç arsız, üç bilinmez, üç yetim nedir?” diye sormuş. Toplanan halk şu cevabı vermiş: “üç arsız: uyku, gülmek, yemek” olmalı, üç bilinmez; “konuk, nasip, ecel” olmalıdır demiş, ancak üç yetimin cevabını bulamamış. Bu mecliste bulunmayan Karabas Biy'i özel olarak çağırılan Janibek Han, soruyu ona da sormuş. Karabas ise üç yetim değil, beş yetim bulunduğunu söylemiş:

Otu olmayan toprak yetim,
Yöneticisi olmayan halk yetim,
Halkından ayrılan yiğit yetim,
Dinlenmeyen söz yetim,
Ağıtsız kız yetim
(Çınar, 2004: 75).

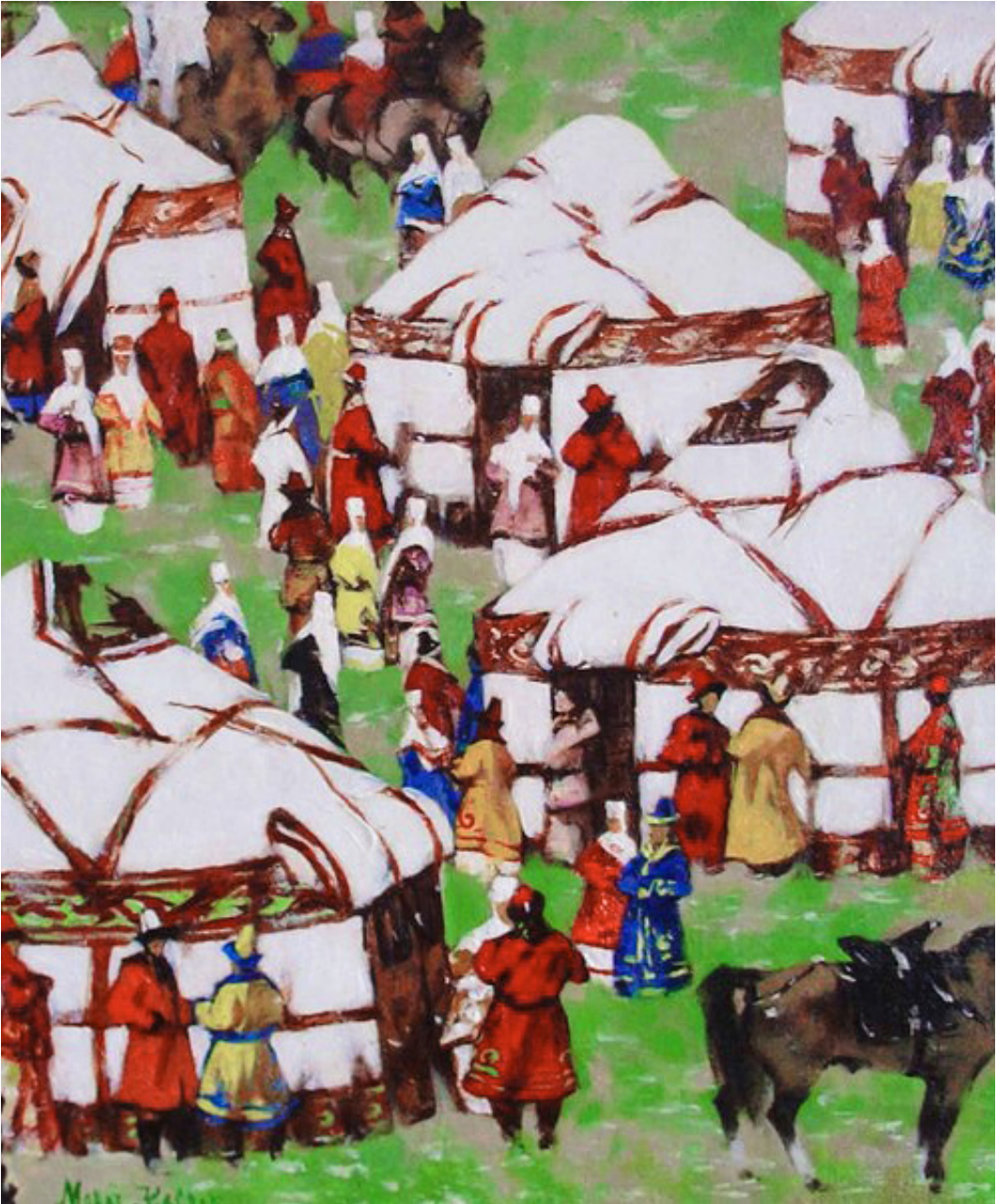
KIZ KUU: GÖSTERİ SANATLARI

Kız Kuu, Kazakların geleneksel kız kovalama oyunudur. Bu oyun, millî geleneksel at oyunları grubuna dahil olmuştur. Eskiden “Kız kaşar”, “Kız kualar” olarak adlandırılan bu oyun türü, günümüzde pek değişiklik yapılmadan aynı kurallarıyla devam etmektedir. 7-8. yüzyıllarda yeni evlenen genç karı koca tarafından oynanıyordu. Sonra değişiklikler yapıp evlenmek isteyen genç kızla erkek arasındaki oyuna dönüştü. Fakat o dönemde eğer delikanlı galip gelmezse kızla nikâhlanamazdı. Eski masal ve efsanelere baktığımızda, şöyle bir geleneğin olduğunu görmekteyiz: İki farklı boydan kız ile erkek yarıştıklarında ve yarışın neticesinde erkek kaybettiğinde, erkek tarafı hem ceza ödemek zorunda kalır hem de temsil edilen boyda güçlü bir erkeğin olmadığını itiraf ederlerdi. Eğer kız kaybederse, o zaman da kız tarafı başlık parası istemeden kızını vermek zorunda kalırdı.

KONAK KADE: TOPLUMSAL UYGULAMALAR, RİTÜELLER VE ŞÖLENLER

Konak Kade, gelen misafirden sanatını sergilemesi için rica edilen gelenektir. Geleneksel Kazak toplumunda, misafirlere ikramdan sonra evde evde yapılan sohbet esnasında gelen misafirden Konak Kade rica edilir. Eğer gelen misafir ozansa, türkücüyse, ezgiciyse, sadece ev sahipleri değil, tüm köylüler ona hizmet ederek birkaç günlüğüne misafir ederler.

KİMEŞEK: EL SANATLARI GELENEĞİ

Kazak kadınlarının geleneksel millî örtüsüdür. Kimeşek, beyaz kumaştan yapılarak göğsü kapatacak şekilde dikilir. Kimeşek'in yüzün etrafını örten her iki tarafına "şıkşıt" denir. Kimeşek, yaş grubuna göre dizayn edilir. Yaşı ilerleyen kadınların Kimeşek'inde desenler hafif sarı renkli, beyaz iplerle örülür. Daha genç kadınların Kimeşek'i ise, kırmızı ve yeşil renklerle nakşedilir. Kimeşek'in ön kısmına "jak" denir. Bu kısmı, el dokuma şekliyle süslerler. Kimeşek'in "şılauş" diye adlandırılan çeşidini gelinler, orta yaşındaki kadınlarla nineler takarlar. Kimeşek, baş kısmına göre şekillendirilir. Kimeşek'in uzun saçı örtecek şekilde belden aşağı dikilen kısmına "kuyrukşa" denir. Kimeşek, kadınların saçlarını tozdan ve dağınıklıktan korur. Bazen Kimeşek'e yöreye göre "jaulık", "iyekşe" gibi isimler verilir. Kazak toplumunda gelin olan kadınlara Kimeşek takma geleneği vardır ve bu gelenek belli ritüellerle yapılır. Bu geleneği gelinin kayınvalidesi organize eder, nine yaşındaki kadınları davet eder ve sofrayı sererek ikramda bulunur.

UNESCO'YA ADAY
TÜRK DÜNYASI SOMUT OLMAYAN
KÜLTÜREL MİRASLARI
KIRGIZİSTAN

3

- ◊ Akiynek-Aytısuu: Gösteri Sanatları
- ◊ Kırkın Çıgaruu: Toplumsal Uygulamalar, Ritüeller ve Şölenler
- ◊ Kalpak: El Sanatları Geleneği

AKIYNEK-AYTIŞUU: GÖSTERİ SANATLARI

Kırgız sözlü edebiyatının en ilginç, yaygın ve hâlâ yaşayan türlerinden biri de Akıynek'tir. Akıynek; Kırgızlar arasında kız, gelin ya da kadınlar tarafından icra edilmekte olup Türk sözlü edebiyatındaki mani türüne, bu türünün içinde de en çok atışmalı manilere yaklaştığı görülmektedir. Akıynek, Kırgız Türkçesinde "akıy" sözüne dayanmakta olup bu söz, "kızların bahse girmesi"; fiil şekli olan akıylaşmak ise "çekişmek, birbirini terzil etmeye çalışmak" (Yudahin, 1998: 14) anlamlarına gelmektedir.

Akıynek, kızlar ya da kadınların üçerli-beşerli olarak iki gruba ayrılması ile başlar.

Akıyneklerde kesinlikle küfür bulunmaz ama karşıdakini utandırmak, karşıdakine hakaret etmek serbesttir. Fakat bu hakaretler masum bir hava içinde söylenir. Taraflar bir oyun havası içinde yarıştıkları için bu hakaretlerden alınmazlar ya da gocunmazlar. Hakaretler, tarafları daha da öfkelenendirerek çekişmenin zevkli hâle gelmesini sağlar.

Bentler şeklindeki Akıynekler:

Cardı emgegicegender,
Cabişpalgan keneler.
Cardıga baktı kelgende,
Sasık baylar sendeler.

Kötörülböbultuk kız,
Atasının töründö,
Köpolurgantultuk kız.

Tatlı emeği yiyenler,
Çarpışıp alan keneler.
Güzele şans geldiğinde,
Kokmuş zenginler sendeler.

Kaldırılma dolgun yüzlü kız,
Babasının yerinden,
Çok oturan dolgun yüzlü kız.³

KIRKIN ÇIĞARUU:

TOPLUMSAL UYGULAMALAR, RİTÜELLER VE ŞÖLENLER

Bebeğin dünyaya gelişinin kırkıncı gününde önemli bir tören yapılır. "Kırkın Çığaruu" olarak adlandırılan tören, sihirli etkiler ile doğrudan bağlantılıdır. Törenin yapılacağı gün çocuğun annesi bütün köyü dolaşarak köyde bulunan 40 kapıyı çalar. Çalınan kapıların çok çocuklu ve saygın kişilere ait olmasına dikkat edilir.

KALPAK: EL SANATLARI GELENEĞİ

Kalpak; taşıdığı renkler, üzerindeki motifler ve yapısı ile halk felsefesinin Kırgız Türklerince yaşatılan en somut örneklerinden biridir. Kırgızistan'ın her yerinde, toplumsal statüsü ne olursa olsun hemen her Kırgız erkeğinin başında görülmektedir.

Kırgız geleneksel giysileri, doğal ya da yarı yapay hammaddelerden oluşmaktadır. Kalpak yapımında koyun, keçi, deve yünlerinden elde edilmiş ve kadınlar tarafından basit dokuma aletlerinde dokunan tek renkli ya da çizgili, kalitesi yüksek kumaşlar kullanılır. Bu tür kumaşların deve yününden olanı hayli değerlidir.

UNESCO'YA ADAY
TÜRK DÜNYASI SOMUT OLMAYAN
KÜLTÜREL MİRASLARI
ÖZBEKİSTAN

4

- ↳ Alla-Ninni: Sözlü Geleneksel ve Anlatımlar
- ↳ Yar-Yar: Gösteri Sanatları
- ↳ Beşik: El Sanatları Geleneği
- ↳ Sumalak: Doğa ve Evrenle İlgili Bilgi ve Uygulamalar

ALLA-NİNNİ: SÖZLÜ GELENEKLER VE ANLATIMLAR

Ninniler, annelerin icat ettiği halk şarkısı bağlamına girer. Ninnide esasen çocuğa olan sevgi, muhabbet, analık arzusu ifade edilir. Bunun gibi, eski ninnilerde, vefasız ve zâlim erkeklere, zor hayata, zamana, sevgisiz-şefkatsiz anne ve babaya karşı bildirilen rızasızlık veya gazap duyguları da anlatılmıştır. Malum ki, ninniye anneler ile birlikte, ablalar, dedeler, bütün kadınlar ve kızlar söylerler. Ninniler, halk şarkılarını içine alan bütün kitaplarda verilmiştir. Burada, bunlardan kısa örnekler vermekle yetinilmiştir.

Ninni

Men seni alla qılay, alla,
Köterib kette qılay, alla.
Alla cannifi râhati, alla.
Uyqu köznifi quvveti, alla.

Ben sana ninni diyeyim, ninni,
Kaldırıp büyüteyim, ninni,
Ninni canım rahatı, ninni,
Uyku gözün kuvveti, ninni.⁵

YAR-YAR: GÖSTERİ SANATLARI

Özbek halk türküleri içinde yar-yarlar ve kelin selam yaygın olup çok eskilere dayanmaktadır. Yar-yarlar ve kelin selam, esasen düğünlerde söylenen merasim şarkısıdır. "Yar-yar"; kız, baba ocağından ayrılırken "kelin selam" ise düğün salonunda düğün başlarken söylenir. Bu türküleri genelde kadınlar söyler.

Yar-Yar

Hey-hey ölen, can ölen,
Bardır mesel, yar-yar,
Oğul bala baqqanlar
Kand ü esel, yar-yar.

Hey-hey ölen, can ölen,
Kelin cânân, yar-yar,
Şu kelinni algende
Yoqdir arman, yar-yar.

Hey hey oğlan, can oğlan
Vardır mesel, yar-yar,
Oğul bala bakanlar
Şeker ve bal, yar-yar.

Hey hey oğlan, can oğlan,
Gelin canan, yar-yar,
Şu gelini alırsak
Yoktur arzum, yar-yar.

Kelin Selam

Oho-oho yotalgen,
Abdesteni kötergen,
Yâr-yâru çehâr yâra,
Qaynatasige selâm.

Aq sakıçdey eşilgen,
Mehellede kerilgen,
Yâr-yâru çehâr yâra,
Qaynanasige selâm

Öhö öhö öksürmüş,
İbriğini kaldırmış,
Yar-yar dört yar ey,
Kaynatasına selam.

Ak sakız gibi çiğnenmiş,
Mahallede gerilmiş,
Yar-yar ey dört yar ey,
Kaynanasına selam.

BEŞİK: EL SANATLARI GELENEĞİ

Beşik, meyveli ağacın yanı sıra dut ve söğüt ağacından yapılır. Dört ayaklı, düz tahta, yatak ve tuvakı tutması için yapılan özel delikten ibarettir. İki yanı ve ayak taraflarının üst kısmı yay şeklindedir ve üzerinde bir yuvarlak destek ile birbirine bağlanmıştır. Ayrıca iki ucunda sallamak için kolları bulunmaktadır.

SUMALAK: DOĞA VE EVRENLE İLGİLİ BİLGİ VE UYGULAMALAR

Sumalak, Nevruz ve ilkbahar mevsimine mahsus özel bir yemek türüdür. Tabiatın yenilediği, hayatın gelişmesini ve değişim içinde olduğunu simgelemesinin yanı sıra ervah-ı ecdada (ata ruhuna) ithaf edilen adak gibi kutsal bir özellik taşımaktadır.

UNESCO'YA ADAY
TÜRK DÜNYASI SOMUT OLMAYAN
KÜLTÜREL MİRASLARI
TÜRKİYE

5

- ◊ Kemeç: Gösteri Sanatı
- ◊ On İki Hayvanlı Türk Takvimi: Doğa ve Evrenle İlgili Bilgi ve Uygulamalar
- ◊ Akıtma Süslemeli Kınık (Bilecik) Çömlekçiliği: El Sanatları Geleneği
- ◊ Çiğdem Pilavı: Toplumsal Uygulamalar, Ritüeller ve Şölenler

KEMENÇE: GÖSTERİ SANATI

Kemençe; Doğu Karadeniz Bölgesinde yaygın olan ve rebap, keman türü yaylı çalgılarla akraba olduğu düşünülen, bir yay yardımıyla çalınan üç telli geleneksel halk çalgısının adı olup klasik kemençe ile karıştırılmasını önlemek amacıyla Karadeniz kemençesi ya da Laz kemençesi olarak adlandırılmaktadır.

ON İKİ HAYVANLI TÜRK TAKVİMİ:

DOĞA VE EVRENLE İLGİLİ BİLGİ VE UYGULAMALAR

12 Hayvanlı Türk Takvimi, 12 yılın 5 katı olan 60 yıllık devreleri ile Göktürklerde, Uygur Türklerinde, Tuna Bulgarlarında, İtil Bulgarlarında ve daha önceleri de büyük ihtimalle Hun Türklerinde kullanılmış olup Türkler arasında çok yaygın bir takvim olmuştur. Göktürk Yazıtları, Uygur kitap ve hukuk belgeleri, Tuna Bulgarlarının yazıtları, Bulgar Hakanları Listesi bu takvimle, hatta Manas Destanındaki bazı olaylar bile On İki Hayvanlı Türk Takvimi ile tarihlendirilmiştir.⁶

Yıllar

- 1- Sıçan=Fare
- 2- Ud=Sığır,Öküz
- 3- Bars=Pars
- 4- Tavışgan=Tavşan
- 5- Lu=Ejderha
- 6- İlan=Yılan
- 7- Yunt=At
- 8- Koy=Koyun
- 9- Biçin=Maymun
- 10- Tabuk=Tavuk
- 11- İt=Köpek
- 12- Tonguz=Domuz

Aylar

- birinçay=birinci ay
 ikinçay=ikinci ay
 üçünçay=üçüncü ay
 dördünçay=dördüncü ay
 beşinçay=beşinci ay
 altınçay=altıncı ay
 yedinçay=yedinci ay
 sekizinçay=sekizinci ay
 dokuzunçay=dokuzuncu ay
 onunçay=onuncu ay
 onbirinçay=on birinci ay
 onikinçay=on ikinci ay

Mevsimler

- 1- Oğlak ay=İlkbahar
- 2- Uluğ Oğlak ay=Yaz
- 3- Uluğ ay=Sonbahar
- 4- Ay=Kış

Günler

Türklerde gün isimlerinin yabancı kökenli olmasının sebebi, bazı tarihçilere göre, göçebelik sebebiyle Türklerde gün kavramının gelişmemesidir. Türk Takvimi'nde bir gün 12 bölüme ayrılır, her bölüme "çağ" adı verilir. Bir "çağ" iki saat, dolayısıyla bir gün de 24 saattir. Her bir çağ ise sekiz "keh"ten ibaretti. Yılbaşı olarak gece-gündüz eşitliğinin yaşandığı 21 Mart, Nevruz günü olarak anılır.

AKITMA SÜSLEMELİ KINIK (BİLECİK) ÇÖMLEKÇİLİĞİ: EL SANATLARI GELENEĞİ

Kınık'ta genellikle uygulanan motifler; yerli bitkilerin ve kır çiçeklerinin sap, yaprak, çiçek ve tohumlarının basit şekillerinden geliştirilmiştir. Çeşitli yelpaze biçimi yaprakla, eğrelti otları, zambak yaprakları, karanfil dalları, salkımlardan ibaret dekorlar, başka hiçbir çömlek sanata görülmeyen sadelikte ve güzelliğindedir.

ÇİĞDEM PİLAVI: TOPLUMSAL UYGULAMALAR, RİTÜELLER VE ŞÖLENLER

Çiğdem pilavı, Yozgat yöresinde daha yoğun olarak uygulanan Çiğdem Gezmesi adlı baharın başlangıç kutlamaları ya da bir başka adıyla Hederlez (Yozgat şivesinde: Eğrice ya da Ağrice) ve Nevruz kutlamaları çerçevesinde, çocukların ev ev gezerek topladıkları yemeklik malzemelerle yapılan pilav türüdür. Bahar Pilavı olarak da bilinir.

ÇİĞDEM PİLAVI:

Malzemeler: (8-10 kişilik)

4 kase bulgur

1 kase tereyağı

8 kase tavuk suyu

1 kase çiğdem

Yapılışı:

Tereyağı bir tavada eritilir. Bulgur, bu yağ ile biraz kavrulduktan sonra tavuk suyu ilave edilir. Piştikten sonra üzerine çiğdem kök kısmı ve çiçeği ilave edilir. Dinlenmeye bırakılır.

UNESCO'YA ADAY
TÜRK DÜNYASI SOMUT OLMAYAN
KÜLTÜREL MİRASLARI

TÜRKMENİSTAN

6

- ↳ Başılik Geleneği: Gösteri Sanatları
- ↳ Bedev Bayramı-Ahal Teke Atları: Toplumsal Uygulamalar, Ritüeller ve Şölenler
- ↳ Şaysep-Türkmen Gelin Takısı: El Sanatları Geleneği
- ↳ Semeni: Doğa ve Evrenle İlgili Bilgi ve Uygulamalar

BAGŞILIK GELENEĞİ: GÖSTERİ SANATLARI

Bagşılar, Türkmenler arasında iki telli tanburaları ile koşuklar okuyan halk şairleridir. Kendileri destan yaratıp onları saz eşliğinde söyleyen, ayrıca bu hüneri öğretmek için de öğrenci yetiştiren ustalardır.

BEDEV BAYRAMI-AKHAL TEKE ATLARI:

TOPLUMSAL UYGULAMALAR, RİTÜELLER VE ŞÖLENLER

Güzel ve zarif olan Akhal Teke Atları, at ırkları içinde hızı, rahat yürüyüşü, akıllılığı, dayanıklılığı sayesinde tüm dünyada tanınır hâle gelmiştir. Akhal Teke Atları; dik bir duruşa, uzun ince bir boyuna, dik omuzlara, uzun bir sırta ve uzun bacaklara sahiptir.

Türkmenistan'da her yıl kutlanan "At Bayramı" (Bedev Bayramı)'nda çeşitli at gösterilerinin yanı sıra farklı kategorilerde at yarışları da düzenlenmektedir.

ŞAYSEP-TÜRKMEN GELİN TAKISI: EL SANATLARI GELENEĞİ

Türkmen takıları ince bir zerafete ve çok eski bir tarihe sahip olup sırlarla doludur. Takılar, Türkmen kültürünün en önemli öğelerinden biridir. Geçmişten günümüze gelen altın ve gümüş işlemeli Türkmen takılarının her biri bir başyapıt niteliğindedir. Değerli taşların yerleştirilme tarzı, geometrik şekli ve verilen biçim, onlara bakanlarda hayranlık ve takdir hissi oluşturmaktadır. Türkmen el sanatları, Türkmen kültürünü diğer milletlerin kültürlerinden ayıran en belirleyici unsurdur. Türkmen takı yapım sanatının, sadece kadınları süsleyen bir öge olmayıp onları şeytanın gözünden ve hastalıklardan koruyan farklı ve sihirli bir anlamı da vardır. Çalıştıkları taşların özelliklerini bilmemekle beraber, geçmişteki takı yapım ustaları, taşların insan sağlığına yararlı etkileri olduğuna inanırlardı ve ürettikleri takıları satın alanlara, takının sihirli güçlerini ve onlara mutluluk, ümit ve direnç vereceğini anlatırlardı. Bu nedenle takılar, Türkmen kadınlarına manevi bir güç verir. Türkmen ustaları sanatlarını yıllar boyunca unutmamış, tam tersine daha da geliştirmiş ve kendilerini de geçen öğrenciler yetiştirmişlerdir.⁷

SEMENİ: DOĞA VE EVRENLE İLGİLİ BİLGİ VE UYGULAMALAR

Türk halk kültüründe "Yaşam Otu" olarak bilinir. Kosa Töreni'nin son gününde Semeni (Sem/Som) adı verilen bir tören yapılır. Som, aynı zamanda Yula denilen ruhun koruyucusudur. Semeni, bazı yörelerde aynı zamanda bir çeşit helva olup, pişirildikten sonra Nevruz gecesi bir kısmı suya bırakılır. Pişirilmesi ve toplu olarak yapılmasına çocuklu bir kadın önderlik eder. Kadınlar kazan başında şarkı söyleyip dans ederler. Ayrıca cenaze törenlerinde de misafirlere dağıtılması, aslında yeniden diriliş inancıyla olan bağlantısını ortaya koymaktadır. Sümerlerdeki ölümsüzlük otu, bu kavramla ilintilidir. Bir kaba konularak islatılan buğdayların yeşermesi sonucu oluşan ve etrafına kırmızı kurdele bağlanan bir demettir. Toprağın yeşermesinin sembolüdür.

UNESCO'YA ADAY
TÜRK DÜNYASI SOMUT OLMAYAN
KÜLTÜREL MİRASLARI

ALTAY
(RUSYA FEDERASYONU)

7

- ↳ Tabışkak Oyun: Sözlü Gelenekler ve Anlatımlar
- ↳ El Oyun Bayramı: Gösteri Sanatları

TABIŞKAK OYUN: SÖZLÜ GELENEKLER VE ANLATIMLAR

Tabışkak oyun; bir şeyin adını gizli tutup, sadece niteliklerini üstü kapalı söyleyerek, cevabının ne olduğunu bulmayı dinleyici ve okuyucuya bırakan bir oyundur.

Bu yarışma, insanların aklını, zihnini, zekasını ölçmekle birlikte onların kabiliyetini de ortaya koymaktadır. Yarışmada; oyuna katılmak isteyen kişiden masal anlatması, şiir okuması, şarkı söylemesi ya da dans etmesi gibi özel yetenekler istenir.

EL OYUN BAYRAMI: GÖSTERİ SANATLARI

Ulusal Bayram anlamını da taşıyan "El Oyun Bayramı", Altay halkının geleneklerinin, kültürünün, geçmişinin tümüyle canlanmasını, genç nesillere aktarılmasını, aynı zamanda diğer halklara tanıtılmasını sağlamaktadır.

Yarışmanın kazanımlarından biri de yarışmayı kazananların mükâfatlandırılmasıdır.

UNESCO'YA ADAY
TÜRK DÜNYASI SOMUT OLMAYAN
KÜLTÜREL MİRASLARI
BASKURDİSTAN
(RUSYA FEDERASYONU)

8

- Ural-Batır Destanı: Sözlü Gelenekler ve Anlatımlar
- Kuray: Gösteri Sanatları
- Sabantoy Bayramı: Toplumsal Uygulamalar, Ritüeller ve Şölenler

URAL-BATIR DESTANI:

SÖZLÜ GELENEKLER VE ANLATIMLAR

'Ural-Batır' destanı, Kubair isimli eski Başkurt halk şiir edebiyat türüne aittir. Eser, 4.576 şiir ve 19 nesir satırdan ibarettir.

'Ural-Batır', Başkurt halkının mitolojisini, kökleri ilkel komünal sistemin egemen olduğu döneme uzanan arkaik görüşleri ve inançları yansıtan bir eserdir.

Destan temelinde yatan hikâye oldukça karmaşıktır. Ural-Batır'ın, insanların mutluluğu için canavar görünüşlü kötü ruhlar ile mücadelesini anlatmaktadır. Destanın kahramanları; bahadır ve sıradan insanlar, gökyüzünde yaşayan tanrılar, doğa güçleri ve mitolojik yaratıklardır.

Eserde; ihtiyar adam Yanbirde ve karısı Yanbike, çocukları Ural ve Şulgen ve torunları Yayık, İdel, Nuguş, Sakmar gibi üç nesilden karakterlerin yaşam öyküleri anlatılır. Buna göre destan üç kısımdan ibarettir. Birinci kısımda dünyanın oluşumundan söz edilir, Büyük Tufan meydana gelir, ilk insanlar Yanbirde ve Yanbike ortaya çıkar, oğulları Ural ve Şulgen dünyaya gelir.

Destanın kahramanlıkları anlatan ikinci kısımda, Ural ile Şulgen ölümsüzlük arayışlarına koyulur. Ural, zalim katil Han'ı yener, Yılanlar kralı Kahkahi'nin boynunu eğdirir, yer altı ve su altı dünya kralı Azraka'yı öldürür, kötülük tarafını seçen kardeşi Şulgen ile savaşır, sonuçta ise yeryüzüne dirilik suyunu serpererek onu ölümsüzleştirmeyi başarır.

Son kısımda ise üçüncü nesil kahramanlar ortaya çıkar. Babalarının işine devam eden Ural ve Şulgen'in oğulları, kötü ruhlar ile mücadele eder ve Yenşişma isimli dirilik suyunu elde ederler. Destan, Ural'ın ölümüyle son bulur. Onun gövdesi Ural Dağı'na dönüşür.²

KURAY: GÖSTERİ SANATLARI

Kuray, Başkurtlar için çok önemli bir halk çalgısıdır. Öyle ki, destanlarında, günlük yaşamlarında nesillerden beri yerini almış ve kullanılmıştır. Başkurtların millî çalgısıdır ve Kuray çalgısının yapıldığı bitki, Başkurdistan bayrağında yerini almıştır. Bu sembolün bayrakta bulunma sebebi ise, Kuray çiçeğinin, dostluğun sembolü olmasıdır.

SABANTOY BAYRAMI:

TOPLUMSAL UYGULAMALAR, RİTÜELLER VE ŞÖLENLER

Sabantoy; ekinlerin büyümeye başladığı, toprağın yeşerdiği ve tabiatın yeniden canlandığı, baharın uyandığı dönemi temsil eder. Etimolojik olarak saban, tarlada öküzlerin çektiği ve insan kuvveti ile bastırılarak tarlanın sürülmesine yarayan bir tarım aletidir. Toy ise; Orta Asya'da yaşayan Türklerin kullandığı ve anlam olarak düğün, eğlence anlamlarını taşıyan bir kelime olarak kullanılmaktadır.

UNESCO'YA ADAY
TÜRK DÜNYASI SOMUT OLMAYAN
KÜLTÜREL MİRASLARI
GAGAVUZ YERİ
(MOLDOVA)

9

- ◊ Horu: Gösteri Sanatları
- ◊ Haderlez: Toplumsal Uygulamalar, Ritüeller ve Şölenler
- ◊ İmece: Doğa ve Evrenle İlgili Bilgi ve Uygulamalar

HORU: GÖSTERİ SANATLARI

Horu, Gagauz halk oyunları arasında önemli bir yer tutmaktadır. Horu, birçok kişi tarafından el ele tutuşarak müzik eşliğinde oynanan halk danslarından biri olup açık alanlarda da oynanmaktadır. Geçmişte kaval, kauş müzik aletleri eşliğinde oynanan Horu, günümüzde trompet, akordeon gibi müzik aletleri eşliğinde oynanmaktadır.

HADERLEZ:

TOPLUMSAL UYGULAMALAR, RİTÜELLER VE ŞÖLENLER

Gagauz Türklerinde Hıdırellez bayramı, Hristiyanlıktan gelen Aziz Geori bayramı ile iç içe girmiştir ve aynı gün kutlanmaktadır. Gagauz halk takviminde yıl, yaz ve kış dönemlerine bölünmektedir. Gagauzlar arasında çok yaygın bir inanca göre Hıdırellez günü "Yeni Yıl" başlamaktadır. Hıdırellez bayramı, 1991 yılından itibaren festival şeklinde kutlanmaya başlanmıştır. Kutlamalar sırasında müzik, güreş, satranç gibi yarışmalar düzenlenir.

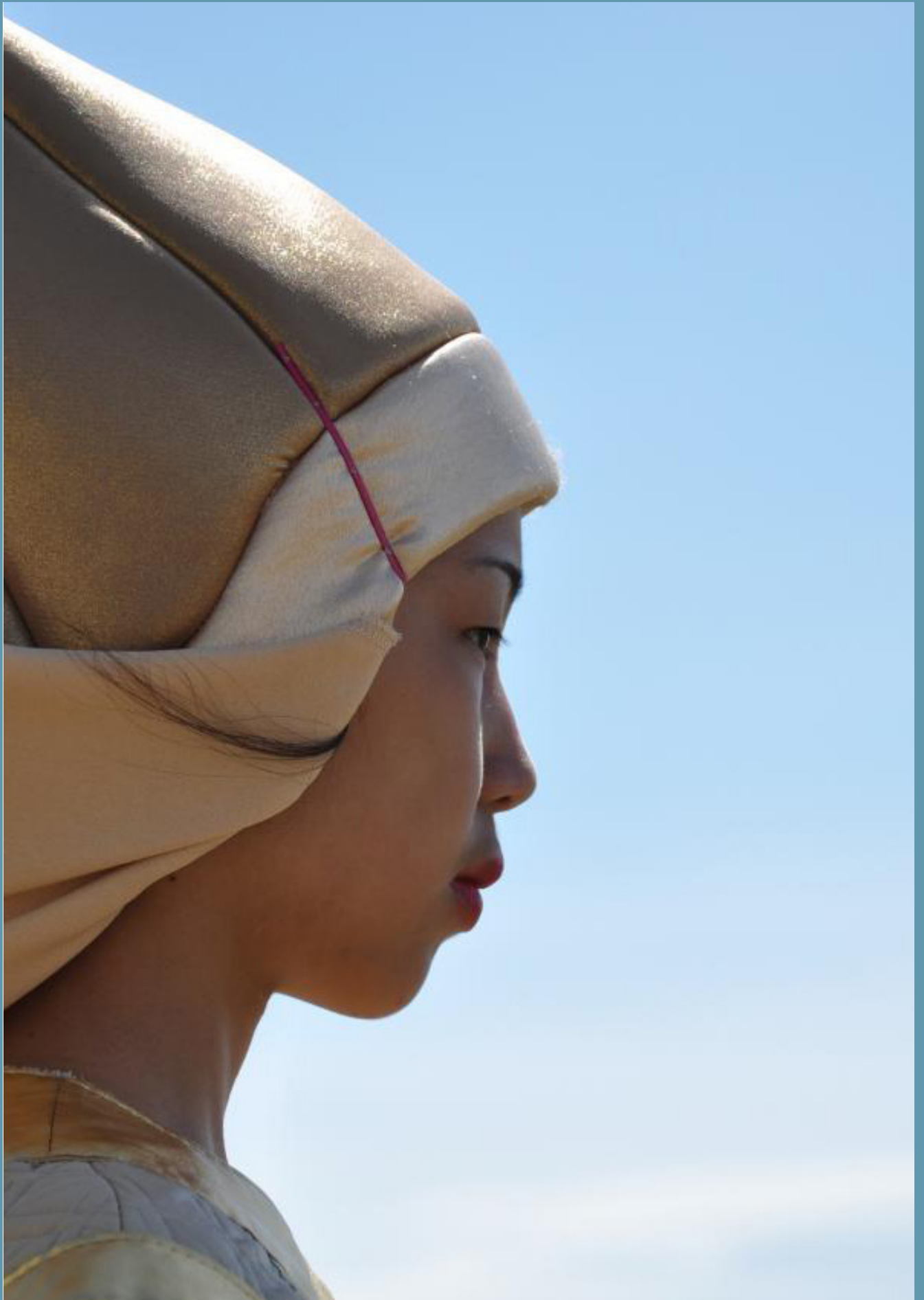

İMECE: DOĞA VE EVRENLE İLGİLİ BİLGİ VE UYGULAMALAR

İmece; köy veya küçük kasabalarda yazılı olmayan hukuka dayalı, herkes tarafından kabul gören bir dayanışma örgütüdür. Bir köy ya da köy topluluğu içinde, işlerin gönüllü ya da zorunlu olarak el birliğiyle yapılmasıdır. Köyün herhangi bir sorununun giderilmesine karar verilmişse, köydeki her ev, işgücü açığını karşılamak zorundadır. Eğer para da toplanacaksa buna salma denir. Her ev imkânı oranında belirlenen miktarda maddi katkıda bulunur. Bir belediyenin yapması gereken pek çok iş, köylerde bu usulle yapılır.

UNESCO'YA ADAY
TÜRK DÜNYASI SOMUT OLMAYAN
KÜLTÜREL MİRASLARI

HAKAS
(RUSYA FEDERASYONU)

IO

↳ Tun Payram: Toplumsal Uygulamalar,
Ritüeller ve Şölenler

↳ Pogo: El Sanatları Geleneği

TUN PAYRAM: TOPLUMSAL UYGULAMALAR, RİTÜELLER VE ŞÖLENLER

Tun Bayramı, Hakas Cumhuriyeti içinde her yıl Haziran ayında düzenlenen ve üç gün süren şenliklerin adıdır. Diğer adı "ilk süt bayramı"dır. Bu bayram, tabiatın uyanışını sembolize etmektedir. Bu bayram, yazın gelmesi ile hareketlenen göçebe hayatını sembolize eder. Alınan ilk süt, baharın müjdecisi olarak kabul edilir.

POGO: EL SANATLARI GELENEĞİ

Pogo, Hakaslarda genellikle anneler tarafından kızları için düğün öncesinde hazırlanmış yarım ay ya da yürek biçiminde üzeri boncuklar, kabuklar, madeni paralarla işlenmiş kadın süsleridir. Bu süsler, Hakas kadınlarının 'Pogo' adı verilen geleneksel elbiselerinin en önemli kısımlarından biridir. Pogolar, büyükannelerden gelerek, anne tarafından kızlarına bırakılmak üzere miras kalmıştır.

UNESCO'YA ADAY
TÜRK DÜNYASI SOMUT OLMAYAN
KÜLTÜREL MİRASLARI
KUZEY KIBRIS TÜRK
CUMHURİYETİ

II

- ↳ Mani: Sözlü Gelenekler ve Anlatımlar
- ↳ Zeytin Yaprağı ile Tütünme: Toplumsal Uygulamalar, Ritüeller ve Şölenler
- ↳ Sele – Sesta Yapımı: El Sanatları Geleneği
- ↳ Hellim Peyniri: Doğa ve Evrenle İlgili Bilgi ve Uygulamalar

MANİ: SÖZLÜ GELENEKLER VE ANLATIMLAR

Başta aşk olmak üzere hemen her konuda yazılabilen halk edebiyatı nazım türüdür. Çoğunlukla 7 heceli dört dizilik bir bendden meydana gelir. Dizeleri 4-5-8-10-14 heceli kalıplarla söylenmiş maniler de vardır. Birinci, ikinci, dördüncü dizeler birbirleriyle kafiyeli, üçüncü dize serbesttir. Yani kafiye dizilişi aaxa'dır. Aaaxa düzeninde maniler de vardır. İlk iki dize hazırlık dizeleridir. Son iki dize ile anlam bağlantısı yoktur. Asıl anlatılmak istenen son iki dizede verilir. Bir çok mani çeşidi vardır. En çok kullanılanlar; düz ya da tam mani, kesik mani, cinaslı mani, yedekli mani, artık mani'dir. Düz mani, yedişer heceli dört dizeden oluşur. Kafiyeleri çokluk cinassızdır.

Yasemini ezerim
Dülbendinan süzerim
Merag edme güzelim
Lefgoşada gezerim

Padem godum yemeye
Sabah çıkdım gezmeye
Efgarım gezmeg deyil
Sevdigimi görmeye

Lefge'nin hurmasına
Gül doldurdum tasına
Ben o gızı alacam
Söz verdim bubasına.

ZEYTİN YAPRAĞI İLE TÜTÜNME:

TOPLUMSAL UYGULAMALAR, RİTÜELLER VE ŞÖLENLER

Zeytin ağacı; kutsallığın, bolluğun, adaletin, sağlığın, gururun, zaferin, refahın, bilgeliğin, aklın, ölümsüzlüğün, arınmanın ve yeniden doğuşun, kısaca insanlık için en önemli erdem ve değerlerin simgesi olarak kabul edilir. Zeytin ağacı, barışın da sembolüdür. Zeytin yetiştiriciliğinin ilk kez M.Ö. 4000 yıllarında Anadolu'da başladığı ve buradan Akdeniz'in diğer ülkelerine yayıldığı düşünülmektedir. Ekonomik değeri ve günlük yaşamdaki yerinden dolayı zeytin, tarih boyunca insanlar tarafından büyük ilgi görmüş ve birçok kültürün yayılmasında önemli bir rol oynamıştır. Akdeniz ekonomisinin gelişmesine de önemli katkılar sağlamıştır.

Kem göze karşı zeytin yaprağı ile tütsülenmek, Kuzey Kıbrıs'ta önemli gelenekler arasındadır. Pişmiş topraktan yapılan, tütsü kabının içerisine konan kuru zeytin dallarının yanması ile çıkan dumanlı kabın ev içerisinde gezdirilmesi ve kişilerin dumanın etrafında ellerini çevirmeleri, parmaklarını çıtlatmaları ve kabın baş üzerinde döndürülmesi ile ev sakinlerinin nazardan ve kötü gözden korunmaya çalıştıkları bilinmektedir.

SELE-SESTA YAPIMI: EL SANATLARI GELENEĞİ

El Sanatları, çok eski yıllara dayalı bir zenginliğe sahip olup Kuzey Kıbrıs'ın gelenek, görenek, kültür ve tarihinin bir parçası olarak ülke değerlerinin tanıtımına katkı sağlamaktadır. Kuzey Kıbrıs'a özgü "Sesta", buğday saplarının çeşitli renklerde kök boyalarla boyandıktan sonra örülmesiyle yapılan yöresel bir el sanatıdır. Mayıs ayında biçilen buğdaylar demet hâline getirildikten sonra kök veya kumaş boyası ile boyanıp kurutulur. Kuruyan saplar "biz" adı verilen tornavidaya benzeyen çelik bir şiş yardımıyla kuru otlar üzerine örtülür. Sesta yapımında kullanılan kalemlerin "ciberunda" denilen özel bir buğday türünün sapları olması tercih edilir. Özellikle Kıbrıslı Türk kadınının boş zamanlarını değerlendirirken hayal gücünü ve göz nurunu katarak oluşturduğu özgün motiflerin bir araya gelmesiyle ortaya çıkan ve sele, sesta, paneri, sini, sofrta gibi adlarla tanımlanan sap örgülerine, yerel olarak kalem örücülüğü denilmektedir. Hafifliği, nem barındırmaması, dekoratif özelliği ve boş zamanı değerlendirme amacına hizmeti nedeniyle bir zamanlar evlerimizin işlevsel eşyalarını oluşturan sestalar, günümüzde yalnızca turistlerin ve geleneksel turistik dekorasyon meraklılarının ilgisini çekmektedir.

HELLİM PEYNİRİ: DOĞA VE EVRENLE İLGİLİ BİLGİ VE UYGULAMALAR

Hellim, Kıbrıs'a özgü bir peynir çeşidi olup, "Kıbrıs Peyniri" diye de anılmaktadır. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde yıllardır geleneksel bilgi ve becerilerle üretilen bir peynir türü olan Hellim; keçi, koyun ve inek sütünden yapılır. En lezzetlisi taze keçi sütünden yapılanı olup, hijyenik şartlarda üretilmektedir. 95 °C dereceye kadar pişirilmekte taze tüketildiği gibi 4 °C derecede muhafaza edilmek kaydıyla iki sene içerisinde tüketilebilmektedir. Taze süttten yapıldığından ateş üzerinde erimeden pişirilebilmektedir. Kıbrıslılar tarafından et yemeklerinden kahvaltıya kadar birçok yerde örneğin tavada kızartılarak, rendelenerek omlet, makarna ve börekte, zeytinyağlı yaprak dolmasında, mangal üzerinde ızgarada, hellimli pidede, kek, kurabiye içinde, sahanda yumurta ile kızartılarak çorbalarda, ordövr tabağında ve kavun, karpuz vs. ile sade olarak kullanılır. Hellim, kalsiyum ve protein kaynağıdır.

UNESCO'YA ADAY
TÜRK DÜNYASI SOMUT OLMAYAN
KÜLTÜREL MİRASLARI

SAHA YAKUT
(RUSYA FEDERASYONU)

12

- ↳ Isiah Bayramı: Toplumsal Uygulamalar, Ritüeller ve Şölenler
- ↳ Çoron: Doğa ve Evrenle İlgili Bilgi ve Uygulamalar

ISIAH BAYRAMI: TOPLUMSAL UYGULAMALAR, RİTÜELLER VE ŞÖLENLER

Isiah, Saha Cumhuriyetinde 22 Haziran'da kutlanan bahar bayramıdır. Isiah bayramı, doğanın yeniden dirilişi ve yılın bereketli geçmesi için Tanrı'ya edilen şükür bayramıdır. Isiah bayramı, açık alanda kutlanmaktadır. Başta genç kızlar ve erkekler olmak üzere tüm halk; bayramın kutlandığı alana önceden dikilen (yerleştirilen) akağaç direklerine yeni yılda olmasını istedikleri dilekleri için bez parçası bağlarlar.

ÇORON: DOĞA VE EVRENLE İLGİLİ BİLGİ VE UYGULAMALAR

Saha Türklerinde ağaçtan yapılmış araç gereçler arasında en önemli yeri Çoron almaktadır. Çoron, kırmızın muhafaza edilmesi ve içilmesi için kullanılan geleneksel ahşap bardak olup genellikle akağaçtan yapılmaktadır.

UNESCO'YA ADAY
TÜRK DÜNYASI SOMUT OLMAYAN
KÜLTÜREL MİRASLARI

TATARİSTAN
(RUSYA FEDERASYONU)

13

- ↳ Kubız: Gösteri Sanatları
- ↳ Sabantoy: Toplumsal Uygulamalar,
Ritüeller ve Şölenler

KUBİZ: GÖSTERİ SANATLARI

Kubız, sert ağaçtan yapılan bir çalgı türüdür. Kubız ustaları, bir inanışa göre şimşek düşen ağaçtan Kubız yapılmasının daha iyi olduğunu söylemişlerdir. Sert ağaçlar, cetvel biçiminde kesilerek kurutulur. Daha sonra Kubız şekli verilerek ortasına tel bağlanır. Tatar Kubızlarının diğer ülkelerdeki Kubızlardan farkı, tel sayısının fazla olmasından dolayı daha bas bir sesin çıkmasıdır. Günümüzde de bu gelenek devam etmektedir. Ancak kullanım malzemesi olan ağaç, yerini çeliğe bırakmıştır.

SABANTOY: TOPLUMSAL UYGULAMALAR, RİTÜELLER VE ŞÖLENLER

Tatar halkının en büyük bayramı Sabantoy'dur. Tarihi çok eskilere dayanmaktadır. Tarımla ilgilenen Tatarlar, bu konuda çıkan problemlerin görüşülmesi için bir meclis kurmuşlar, bu mecliste eğlenmek için birçok faaliyetler ortaya çıkmış ve sonucunda Sabantoy bayramı oluşmuştur. Bu bayrama Saban adını verilmesi, sabanın toprağa girmesinin düğününün yapılması düşüncesidir. Bu düşünce, evlilik ile bağdaştırılmıştır.

DERİCİLİK: EL SANATLARI GELENEĞİ

İşlemeli deri ayakkabı üretimi, Kazan Tatarlarının en eski geleneksel el sanatlarından biridir. “İchigi” Tatarca’da çizme anlamına gelen “itek” kelimesinden türetilmiştir. Bu çizmelerin yapımında “Kazan İşlemesi” olarak bilinen geleneksel teknik kullanılıyor. Bu tekniğin en önemli özelliği ise renkli deri parçalarının özel bir işleme/dikiş yöntemi ile elle dikilerek birleştirilmesi. Bu işlemde dikmek için bir iplik ve işleme için başka bir iplik olmak üzere iki ayrı iplik aynı anda kullanılır. İşlemeler için kullanılan iplik ise ipek, keten, yün hatta altından olur. Bu yöntemle oluşturulan süslemelerin bir diğer özelliği ise süslemelerin kenarlarının çizmenin yapımında kullanılan deri ile ustaca birleştirilmesidir ki bu şekilde fondaki deri de süslemenin bir parçası gibi görünür.

UNESCO'YA ADAY
TÜRK DÜNYASI SOMUT OLMAYAN
KÜLTÜREL MİRASLARI

TIVA
(RUSYA FEDERASYONU)

14

- ↳ Hüreş: Toplumsal Uygulamalar, Ritüeller ve Şölenler
- ↳ Şağaa Bayramı: Toplumsal Uygulamalar, Ritüeller ve Şölenler

HÜREŞ: TOPLUMSAL UYGULAMALAR, RİTÜELLER VE ŞÖLENLER

Hüreş, Tıva halkının en sevilen halk sporlarından biridir. Millî bayramlarda, toplumsal uygulamalarda yapılan spor müsabakaları arasında her zaman en önde gelen bir yarışmadır. Hüreş, genellikle açık alanlarda yapılmaktadır ve bütün yarışmacıların yer aldığı 'devigi' (kartal) dansı ile başlamaktadır. Yenilmez Tıva halk pehlivanları, sözlü gelenekle nesilden nesile anlatılmaktadır.

ŞAGAA BAYRAMI: TOPLUMSAL UYGULAMALAR, RİTÜELLER VE ŞÖLENLER

Şagaa, Tıva Türklerinin Ay Takvimine göre sabit bir tarih olmasa da Ocak ayının sonu ile Mart ayının başı gibi bir zaman dilimi içerisinde kutlanan Yeni Yıl bayramıdır. Günümüzde Şagaa; arife (budu), Yeni Yılın ilk günü ve bir ay boyunca kutlanırken, geçmişte arife (budu) üç gün kutlanırdı.

KAYNAKLAR

Metin Kaynakları

www.unesco.org

Ek metin kaynakları:

¹ wikipedia.org

² tr.sputniknews.com/turkish.ruvr.ru

³ www.akademikbakis.org

⁴ ekitap.kulturturizm.gov.tr

⁵ www.kazakturklerivakfi.org

⁶ www.yenidenergenekon.com

⁷ Yorgancıoğlu, Oğuz M., (1997), "Maniler", Lefkoşa, Kıbrıs.

⁸ Saracoğlu, Erdoğan, (1996), 'Kıbrıs Türk Halk Edebiyatı ve Folklorü, Bildiriler', 2. Baskı, Lefkoşa, Kıbrıs.

Fotoğraf Kaynakları

Fotoğraf Kaynağı	Sayfa no
Türksoy	66, 68, 69, 70, 71-1-3, 75, 76, 77, 82, 83, 87, 89, 90, 104, 111-1, 114, 124, 127, 128, 129, 137, 138, 139
Güler Fedai	13-3-4, 14-3, 22, 23-2, 26, 27, 40, 57, 59-2, 62, 65-1, 78, 80, 81, 84, 98, 100, 101, 102-3, 103, 111-3, 112, 116, 117, 118, 130, 134, 136-2, 140
Unesco	10, 14-1-2, 15, 16, 17, 18, 19, 30, 32, 33, 34, 35, 36, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 49, 50, 52, 56, 58, 59-3-4
Wikipedia	12, 13-1-2, 54, 59-1, 64, 65-2, 71-2, 91, 95, 97, 107, 111-2, 119, 120, 122, 123, 132, 133, 136-1-3,
konetaraz.kz	13-3-4, 14-3, 20, 22, 26, 27, 40, 57, 59-2, 62, 65-1, 78, 80, 81, 84, 98, 100, 101, 102-3, 103, 111-3, 112, 116, 117, 118, 130, 134, 136-2, 140
vk.com	23-1, 28, 29, 102-1-2
scout-kg.narod.ru	24
beyoglu.bel.tr	38
Zeynel Yeşilay	39
reports.travel.ru	48
jakut.ru	53
trend.az	67
moldir-bulak.kz	72
uz.ca-news.org	86
haberexen.com	92
muzikkitabi.com	94
kinikkoyu.com	96
anadoludestani.com	106
voston.ru	108
ufacitynews.ru	110
russiasport.ru	113
kyzyl-online.ru	142, 143